

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií



Petra Chalupová

**Vliv koncepce vojenské politiky USA
v 80. letech 20. století na změnu chování SSSR**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Petra Chalupová**

Vedoucí práce: **Mgr. Petr Anděl, Ph.D.**

Oponent práce: **Doc. PhDr. Francis D. Raška, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení: velmi dobře

Bibliografický záznam

CHALUPOVÁ, Petra. *Vliv koncepce vojenské politiky USA v 80. letech 20. století na změnu chování SSSR*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2009. 49 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Petr Anděl, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Vliv koncepce vojenské politiky USA v 80. letech 20. století na změnu chování SSSR“ si klade za cíl analyzovat jednotlivé kroky, které podnikla administrativa prezidenta Ronalda Reagana, ve vojenské politice Spojených států amerických uplatňované vůči Sovětskému svazu.

Americko-sovětské vztahy ovlivňovaly po celou dobu Studené války dění ve světě. S nástupem Ronalda Reagana do úřadu prezidenta USA však přišla změna. Čtyřicátý prezident nesouhlasil s vojenskou a hospodářskou politikou détente, kterou prosazovali jeho předchůdci. Nová obranná a bezpečnostní politika znamenala změnu v přístupu k SSSR.

Tvrdá linie vůči SSSR společně s ostrou rétorikou přinesly v prvním funkčním období ochlazení americko-sovětských vztahů. Práce bude zaměřena na analýzu mezníků Reaganovy vojenské politiky. Mezi takové se v prvním funkčním období počítá především jednání o snížení počtu strategických zbraní. Dále bude v práci zmíněna Strategická obranná iniciativa, která společně s dalšími faktory pomohla změnit přístup SSSR k jednáním o odzbrojení.

Pro druhé funkční období Reaganovy administrativy jsou charakteristické summity obou nejvyšších představitelů supervelmocí. Reagan s Gorbačovem na nich mimo jiné podepsali smlouvu o likvidaci střel středního a kratšího doletu, které bude v práci rovněž věnována pozornost. I když americký prezident Reagan a generální tajemník KSSS už nestihli podepsat smlouvu o redukci strategických zbraní, bude na konci práce finalizace této smlouvy zmíněna.

Závěr práce by měl přinést odpověď na otázku, zda kontinuální uplatňování koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy bylo příčinou změny chování SSSR v druhé polovině 80. let.

Annotation

Bachelor thesis “Influence of the U.S. military concept in 1980s on the change in behaviour of the USSR” aims to analyze individual steps taken by the Ronald Reagan’s administration in its military policy toward the USSR in the 1980s.

U.S.-Soviet relations had a vast influence on the world’s development throughout the period of the Cold War. However, with Ronald Reagan taking over the office of the president of the USA there was a change. The 40th president did not agree with the policy of détente that was pursued by his predecessors. The new defense policy marked a change in the attitude toward the USSR.

A hard line against the USSR together with strict rhetoric led to a cooling of the U.S.-Soviet relations. The thesis will be focused on analysis of the main milestones of the Reagan’s military policy. Among them, in the first term, talks on strategic arms reduction are counted above all. Next, the Strategic defense initiative will be mentioned which, together with other factors, helped to change Soviets’ attitude to disarmament talks.

The summits of both highest representatives of superpowers are characteristic for the second term of the Reagan’s administration. The INF Treaty was among others a result of those summits where Reagan and Gorbachev met to reach an agreement. Although president Reagan and the secretary of the Central Committee of the USSR did not manage to conclude the Strategic Arms Reduction Treaty (START), a finalization of the Treaty will be mentioned in the end of this paper.

The conclusion should provide us with an answer to the question whether it was consistency in the assertion of the military policy concept of the Reagan’s administration that led to a change in the Soviets’ behaviour in the second half of the 1980s.

Klíčová slova

Vojenská politika, Ronald Reagan, studená válka, zbraňové systémy, jaderné zbraně, kontrola zbrojení

Keywords

Military Policy, Ronald Reagan, Cold War, Arms Systems, Nuclear Armament, Arms Control

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne

Petra Chalupová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Petru Andělovi, Ph.D. za jeho věcné připomínky a ochotu.

Obsah

Úvod	7
1. Zahraniční politika USA před nástupem Ronalda Reagana do funkce prezidenta	12
1. 1 Éra prezidenta Richarda Nixona.....	12
1. 2 Éra prezidenta Geralda Forda.....	13
1. 3 Éra prezidenta Jamese „Jimmyho“ Cartera.....	14
1. 4 Jejich zhodnocení.....	15
2. Vojenská politika v Reaganově prvním funkčním období	15
2. 1 Jednání o omezení raket středního doletu.....	20
2. 2 Nulová varianta.....	21
2. 3 Dohoda o snížení počtu strategických zbraní.....	23
2. 4 Direktivy pro národní bezpečnost.....	26
2. 5 Strategická obranná iniciativa.....	29
3. Formování vojenské politiky Reaganovou administrativou ve druhém volebním období	31
3. 1 Vývoj kontroly zbrojení.....	32
3. 1. 1 Ženevský summit.....	33
3. 1. 2 Summit v Reykjavíku.....	36
3. 1. 3 Washingtonský summit a smlouva INF.....	38
3. 1. 4 Summit v Moskvě.....	40
3. 2 Finalizace smlouvy START I.....	42
Závěr	44
Resumé	48
Summary	49
Použitá literatura	50

Úvod

Tato práce si klade za cíl analyzovat vliv koncepce vojenské politiky administrativy prezidenta Ronalda Reagana na změnu chování Sovětského svazu. Práce se bude zabývat obrannou a bezpečnostní politikou Spojených států amerických, ale rovněž smlouvami a summity představitelů obou supervelmocí bipolárního světa. Období 80. let 20. století je nejen pro Spojené státy americké obdobím klíčových jednání a důležitých smluv, které ukončily Studenou válku.

Jelikož je rozsah této práce limitován, bude její obsah zaměřen pouze na americkou vojenskou politiku vůči Svazu sovětských socialistických republik. Po celou dobu přibližně čtyřicet let trvající Studené války totiž americko-sovětské vztahy ovlivňovaly a zasahovaly do dění po celém světě. Do ideologického boje byly vtaženy i země třetího světa. Na jejich území se USA a SSSR mohly nepřímo utkat. Za příklad může posloužit Korejská válka z počátku 50. let. Od spuštění Železné opony se snažily představitelé obou supervelmocí nejrůznějšími způsoby najít řešení, které by pomohlo stabilizovat situaci na mezinárodním poli. V průběhu 40-ti „studených“ let prošly americko-sovětské vztahy různými etapami. Tu poslední spoluutvářel Ronald Reagan.

Jeho nástupu do úřadu prezidenta USA předcházela volební kampaň, ve které ostře kritizoval tehdejší podobu détente. Reagan byl skutečně přesvědčeným antikomunistou, čemuž přizpůsobil i svoji rétoriku. Do jeho názorů se promítalo také náboženství, odkud pramení i jeho představa o bezjaderném světě.¹ Což bylo spíše přání než-li realizovatelná idea. Koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy byla založena na realismu, síle a dialogu.

Moji hypotézou je, že právě konsistentní koncepce vojenské politiky, formulovaná v Reaganově prvním funkčním období, přinutila v Reaganově druhém funkčním období SSSR k učinění značných ústupků a k přijetí množství amerických návrhů. Hypotéza bude potvrzena, respektive vyvrácena, na základě analýzy vojenské politiky USA vůči SSSR.

Nejvhodnější metodou pro ověření, respektive vyvrácení, hypotézy se zdá být metoda analýzy institucí a procesů. Pro závěry práce bude klíčová komparace koncepce vojenské politiky vůči SSSR v Reaganově prvním a druhém volebním období. Práce je omezena na výběr nejzásadnějších počínů a milníků americké politiky v této oblasti. Rovněž budou upozaděny další dimenze americko-sovětských vztahů. První dimenzí jsou ekonomické

¹ Reagan, R., *Život jednoho Američana. Paměti prezidenta*. Prostor, Praha 1998, str. 502.

vztahy, které jsou klíčové pro pochopení změny, která se udála v druhé polovině 80. let, v chování SSSR na mezinárodním poli. Lze jen těžko odhadnout, jak by se vyvíjely vztahy obou táborů Železné opony, pokud by Sovětský svaz neměl zásadní potíže se svoji ekonomikou. Další dimenze americko-sovětských vztahů se odehrávala na poli lidských práv. Mezníkem se stala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) pořádaná v roce 1975. Podpisem závěrečného aktu se Sověti zavázali k dodržování lidských práv. Toto téma bylo v jejich pojetí prázdným pojmem a podpis této smlouvy byl chápán pouze jako politický úspěch. Helsinská konference zasáhla i do vnitropolitické situace sovětských satelitů. Příkladem vlny domácí opozice vyburcované sovětským příslibem dodržování lidských práv budiž československá Charta 77.

V práci bude velmi okrajově zmíněn též Reaganův postoj k sovětským satelitům. Cílem administrativy v této oblasti bylo co nejsnazší znovuzáclenění států východní Evropy mezi demokratické státy Evropy. Spojené státy se snažily o co největší rozlišení mezi jednotlivými státy východní Evropy. Měl být uplatňován individualistický přístup, který by podpořil snížení jejich závislosti na SSSR.² Například americká motivace Polska k podání žádosti o členství v Mezinárodním měnovém fondu a kontakty s polským opozičním hnutím Solidarita.

V první kapitole práce budou stručně zhodnoceny tři administrativy (Nixonova, Fordova a Carterova), které předcházely Reaganově administrativě.

Druhá kapitola bude pojednávat o formování bezpečnostní a obranné politiky Reaganovy administrativy. Zmíněny budou počátky jednání Reaganovy administrativy se Sovětským svazem o odzbrojování a kontrole zbrojení. Mezníkem prvního funkčního období bylo zahájení jednání o snížení počtu strategických zbraní a vyhlášení Strategické obranné iniciativy.

Ve třetí kapitole budou zmíněny především summity nejvyšších představitelů Spojených států amerických a Sovětského svazu. Na výsledcích těchto summitů je patrné, jak zafungovala kontinuita uplatňování koncepce vojenské politiky v kombinaci s nelichotivou ekonomickou realitou SSSR.

Závěry práce bude ovlivňovat i výběr literatury. Období Ronalda Reagana v amerických dějinách je literárně poměrně detailně zpracováno. K dispozici jsou například směrnice pro

² U. S. Policy Toward Eastern Europe (NSC-NSDD-54), 2.9.1982, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

oblast národní bezpečnosti (NSDD), což jsou dokumenty, ve kterých administrativa formulovala koncepci vojenské a zahraniční politiky. Po celou dobu, kdy byl Reagan v úřadě prezidenta USA, jich bylo vydáno 325. Část těchto spisů byla odtajněna a zpřístupněna v plném rozsahu. Některé ze směrnic NSDD byly odtajněny a zpřístupněny částečně. 58 z nich je v současnosti klasifikováno jako tajné a přístup k nim není možný.³

Významným autorem, který se věnuje problematice Studené války, je Raymond L. Garthoff. Je odborníkem na kontrolu zbrojení a politiku bývalého Sovětského svazu. V publikaci „*Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*“⁴ zkoumá historický vývoj americko-sovětských vztahů v kontextu světové politiky. Autor vypočítává, jak rozhodující byly pro americkou a sovětskou politiku rozdíly v ideologii, představách, zájmech a cílech. Vzájemné vztahy se také odrážely na přístupu ke zbrojení a posilování vojenských arzenálů. Pro tuto práci je klíčová i Garthoffova další kniha „*The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of Cold War*“⁵, která se věnuje přechodu od rozporuplných americko-sovětských vztahů z počátku 80. let až k pádu a rozpadu komunistické nadvlády v SSSR na počátku let devadesátých. Garthoff využívá kromě dříve tajných amerických i sovětských dokumentů rovněž metodu rozhovorů s vysokými představiteli USA a SSSR z období let 1981 až 1991. Obě Garthoffovy monografie spojují detailní analýzy politické, ekonomické, ideologické a bezpečnostní dimenze americko-sovětských vztahů.

Další důležitou publikací, z níž bude práce vycházet, je publikace Alexandera M. Haiga „*Caveat: Realism, Reagan, and Foreign Policy*“⁶. Její autor byl v letech 1981-1982 ministr zahraničí v Reaganově administrativě. V knize je popsáno jeho třicetileté působení v různých funkcích v Bílém domě. Haig v ní dále vysvětluje své rozpory s některými členy Reaganovy administrativy a obhajuje své názory a postoje.

Rovněž přínosnou publikací jsou vzpomínky Haigova nástupce ve funkci ministra zahraničí USA George Shultze. Na roky strávené v Bílém domě odkazuje kniha „*Turmoil and Triumph*“:

³ National Security Decision Directives, Reagan Administration, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

⁴ Garthoff, R., *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*. The Brookings Institution, Washington, D.C. 1985.

⁵ Garthoff, R., *The Great Transition: American-Soviet Relations an the End of the Cold War*. The Brookings Institution, Washington, D. C. 1994.

⁶ Haig, A. M., *Caveat: Realism, Reagan and Foreign Policy*. Macmillan, New York 1984.

My Years as Secretary of State⁷. Shultz se v ní zabývá mimo jiné vojenskou hrozbou ze strany SSSR, zmiňuje i neústupnost Reagana v jednáních se sovětskými představiteli.

Při analýze koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy nemůže být opomenuta práce „Deadly Gambits: The Reagan Administration and the Stalemate in Arms Control“⁸ amerického autora, odborníka na zahraniční politiku USA a současného prezidenta Brookings Institution ve Washingtonu, D.C. Strobe Talbotta. Monografie odkrývá, jak přistupovala Reaganova administrativa ke kontrole jaderného zbrojení. Talbott líčí i boj o moc a personální střety v Reaganově administrativě. Společně s Michaellem Mandelbaumem, profesorem na Johns Hopkins University a odborníkem na americkou zahraniční politiku vůči východní a západní Evropě, napsal Strobe Talbott stěžejní knihu o zahraniční politice USA vůči SSSR „Reagan and Gorbachev“⁹. Větší prostor je v knize věnován zejména otázce kontroly zbrojení a Strategické obranné iniciativě.

Tato práce bude čerpat z dalších monografií, sborníků a odborných článků. Zohledněny budou i paměti jednotlivých státníků, kteří zasáhly do podoby americko-sovětských vztahů, přičemž bude brána v potaz jejich neobjektivita.

Jak již bylo zmíněno, k tématu této práce existuje mnoho pramenů, monografií, studií i článků v odborných periodikách. S postupným zpřístupňováním dokumentů v amerických archivech se proto dá do budoucna očekávat vydávání dalších publikací, které zřejmě budou odhalovat další skutečnosti a vrhat na problematiku nové světlo. Tato práce reflektuje současný stav poznání v oboru.

Nezanedbatelná část práce je věnována jaderných zbraním. Názory na ně se značně lišily a v podstatě vznikly tři základní myšlenkové proudy. První proud tvořili zastánci tvrdé linie vůči Sovětskému svazu. Druhý proud prosazoval kontrolu zbrojení jako základ americko-sovětských vztahů. Konečně třetí proud hájící názor na vyzbrojení země pouze menším počtem jaderných zbraní.

⁷ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph: My Years as Secretary of State*. Macmillan Publishing Company, New York 1993.

⁸ Talbott, S., *Deadly Gambits: The Reagan Administration and the Stalemate in Nuclear Arms Control*. Alfred A. Knopf, New York 1984.

⁹ Mandelbaum, M., Talbott, S., *Reagan and Gorbachev*. Vintage Book, New York 1987.

První proud je spojován s představami Reagana o politice Spojených států amerických vůči Sovětskému svazu. Tento směr je založen na principu tvrdého přístupu k SSSR. Optimální pro fungování tohoto modelu je vojenská převaha Spojených států nad Sovětským svazem.

Druhý proud je založen na účinnosti nukleárního odstrašení, kdy oba protivníci mají srovnatelný počet jaderných zbraní. Jejich rovnováha je zaručena jednáním o kontrole zbrojení.

Třetí proud, který považoval arzenál jaderných zbraní za zbytečně početný, nebyl Reaganovou administrativou v bezpečnostní a obranné koncepci nikdy akceptován.

1. Zahraniční politika USA před nástupem Ronalda Reagana do funkce prezidenta

První kapitulu své práce věnuji stručnému pojednání o zahraniční politice praktikované administrativami prezidentů Nixona, Forda a Cartera. Mnoho nedořešených problémů z období jejich administrativy naplno propuklo až v dobách Reaganových, a proto považuji za vhodné se zprvu zmínit o dvanácti letech, které předcházely nástup Ronalda Reagana, bojovníka s říší zla.¹⁰

1. 1 Éra prezidenta Richarda Nixona

Nixon jako prezident musel čelit hned po svém nástupu krizím spojeným s vietnamskou válkou, v níž na straně Vietnamské republiky bojovaly i USA. To, co nakonec Nixona donutilo ke stáhnutí amerických jednotek a celkové vietnamizaci¹¹ konfliktu byla americká veřejnost. V polovině listopadu 1969 došlo k jedné z vůbec největších protiválečných demonstrací v dějinách USA, které se ve Washingtonu zúčastnily stovky tisíc lidí.¹² Kromě nekomunistického Jižního Vietnamu se snažil Nixon udržet povědomí o USA jako velmoci, která ve Vietnamu nebyla vojensky poražena.

Co se týče vztahu k zemím východního bloku, prosazoval Nixon koncepci oteplování vztahů mezi dosavadním spojencem, západoevropskými zeměmi, a SSSR. USA se rovněž angažovaly v roli prostředníka v sino-sovětském konfliktu. Vůbec nejzásadnějším prvkem při formování vztahu k SSSR bylo vyrovnání sil v oblasti jaderného zbrojení. USA došly k názoru, že je nezbytné zasednout za jednací stůl. Byla aktualizována předchozí Johnsonova iniciativa k jednání o omezení počtu strategických zbraní (čili SALT). SSSR na nabídku obnovení rozhovorů přistoupil. První pokus o zahájení rozhovorů ztroskotal na americkém

¹⁰ Reagan takto v roce 1983 nazval SSSR ve svém projevu na shromáždění Národní asociace evangelíků v Ohio. Reagan, R., *Život jednoho Američana...*str. 519-522.

¹¹ Termín označující zahájení stahování amerických jednotek z bojišť vietnamské války a přenesení zodpovědnosti na jihovietnamskou armádu.

¹² War and Protest – the US in Vietnam (1969-1970), 17.4.2002, dostupné na www.bbc.co.uk, staženo dne 30.11.2008.

bojkotu kvůli vstupu armád Varšavské smlouvy do Československa.¹³ Ke schůzce nejvyšších představitelů nakonec došlo v květnu 1972 v Moskvě, kde bylo podepsáno 10 dohod a mezi nimi i dohody SALT I. V rámci těchto rozhovorů byla podepsána i smlouva ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty), ve které se obě mocnosti zavázaly k omezení systému antibalistických střel, které by byly schopny likvidovat útočící balistické rakety s jadernými hlavicemi.¹⁴ Tato smlouva o protiraketových systémech tvořila po několik dalších let základ americko-sovětských vztahů v otázce vojenské rovnováhy sil a sloužila jako pojistka zachování rovnováhy strategických obranných sil. Existovaly dvě úrovně vojenské rovnováhy sil. První úroveň byla rovnováha v počtu strategických útočných zbraní, tou druhou pak byl zákaz přenesení závodů ve zbrojení do oblasti strategických obranných zbraní. Narozdíl od smlouvy ABM znamenala smlouva SALT I garanci rovnováhy strategických útočných sil. Nixon chtěl SSSR více zapojit do politických a hospodářských jednání se západoevropskými státy. Prosazoval názor, že větší integrace a vzájemná závislost pomůže snížit riziko vypuknutí přímého střetu mezi Západem a Východem.

1. 2 Éra prezidenta Geralda Forda

Když vstupoval Gerald Ford v roce 1974 do úřadu prezidenta, vyhlásil, že bude pokračovat v zahraniční politice Nixonovy administrativy. Stejně jako jeho tři předchůdci i on se musel vypořádat s americkým traumatem z vietnamské války. Toto trauma ještě umocnilo a oživilo násilné dobytí jihu země komunisty, ke kterému došlo těsně po odchodu amerických vojsk.¹⁵ Ford potvrdil i pokračování ve snaze o dosavadní zlepšování americko-sovětských vztahů na základě přijatých dohod SALT a ABM. Ekonomickou oblast détente zchladily restriktce uvalené na obchod se SSSR v roce 1974.¹⁶ Důležitou událostí v mezinárodních vztazích v době Fordova prezidentství se stala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, jejíž

¹³ Československo bylo v srpnu 1968 napadeno pěti armádami Varšavské smlouvy.

¹⁴ Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-ballistic Missile Systems, 26.5.1972, dostupné na www.state.gov, staženo dne 17.4.2008.

¹⁵ Jižní a severní část Vietnamu byla 2. 7. 1976 sjednocena do jednoho socialistického státu.

¹⁶ Garthoff, R., *Détente and Confrontation...* str. 455-462.

Závěrečný akt byl podepsán 1. srpna 1975 v Helsinkách.¹⁷ Rok 1976 znamenal změnu v dosavadním vývoji americko-sovětských vztahů. Nedařilo se dosáhnout žádných uspokojivých výsledků při jednání SALT a navíc v USA se sílícím sovětským vlivem ve třetím světě stoupalo napětí.

1. 3 Éra prezidenta Jamese „Jimmyho“ Cartera

Carterova administrativa od svého samotného počátku v lednu 1977 přinesla změny v podobě orientace na vyspělé země západní Evropy a Japonsko a také na řešení konfliktu mezi bohatými a chudými státy, odtud pak pramenil Carterův zájem o Latinskou Ameriku a státy Afriky. Carter osobně kladl velký důraz na lidská práva. To byl nově důležitý prvek ve vztazích se SSSR. Mezi další prvky zahraničně politické koncepce vůči SSSR i nadále patřily jednání o kontrole zbrojení a odzbrojování. Carter podporoval sovětské disidenty, stejně jako signatáře Charty 77.¹⁸ Jeho představa détente byla propojením prosazování lidských práv ve světě s udržováním dobrých vztahů se SSSR, které by měly vést až k podpisu smluv SALT II. V praxi ale spíše docházelo ke zhoršování vztahů, ke kterému ještě přispěla normalizace americko-čínských vztahů.¹⁹ Další ranou pro americko-sovětské vztahy byla invaze SSSR do Afghánistánu z prosince 1979. Ratifikace dohody SALT II byla odložena. Vyhlášení Carterovy doktríny, podle které měly USA mimo jiné bránit SSSR v opakování intervence podobné té v Afghánistánu, předcházelo uvalení sankcí a embarga na SSSR, bojkot olympiády v Moskvě a další opatření.

Carterovou administrativou byly také zastaveny některé ze zbrojních programů. Například projekt strategického bombardéru B-1 a strategických střel odpalovaných ze země Minuteman III. Rozpočet na obranu byl snížen. To se projevilo i na snížení počtu raket Titan I odpalovaných ze země, které již byly rozmístěny, a deaktivaci 10-ti jaderných ponorek

¹⁷ Dokument je považován za úspěch politiky détente. Smlouvy, které byly v Helsinkách podepsány, se týkaly tří košů: humanitárních otázek a respektování lidských práv, bezpečnosti v Evropě a spolupráce v oblasti vědy, techniky a životního prostředí. *Oxfordský slovník světových dějin*. Academia, Praha 2005, str. 213.

¹⁸ Neformální politické sdružení působící v Československu, které kritizovalo svým prohlášením z roku 1977 oficiální režim.

¹⁹ Taiwan, kam po prohře v občanské válce v roce 1949 musel prchnout před komunisty kuomintangský režim a ustanovil tam Čínskou republiku, byl pro USA strategicky důležitým partnerem. Proto také Taiwan zastupoval v OSN celou Čínu. Na počátku sedmdesátých let ale postupně docházelo k normalizaci vztahů USA a Čínské lidové republiky (ČLR), a proto byl Taiwan v říjnu 1971 z OSN vyloučen a nahrazen ČLR.

Solaris. To vše byl pouze unilaterální krok, jelikož SSSR ve stejné době investoval značnou částku do modernizace svých vojenských sil a masivního zbrojení. Carterova administrativa se rozhodla přiklonit se opět k politice zvýšení nákladů na zbrojení až těsně před skončením svého mandátu (v souvislosti se sovětskou invazí do Afghánistánu).²⁰

1. 4 Jejich zhodnocení

Všechny tyto tři administrativy a jejich aktivity v oblasti americko-sovětských vztahů formovaly Reaganovy názory na SSSR. Sověti podle něj z détente těžili a čerpali z něho především v hospodářské oblasti. Jednání těchto tří předchozích administrativ bylo samozřejmě ovlivněno dozvuky vietnamské války a vnitřními problémy, jako byla například aféra Watergate.²¹ Nástup 40. prezidenta USA s sebou přinesl mnoho změn. Jeho jasná, srozumitelná a nekompromisní rétorika ho vydělovala z řady jeho předchůdců v úřadu amerického prezidenta.

2. VOJENSKÁ POLITIKA V REAGANOVĚ PRVNÍM FUNKČNÍM OBDOBÍ

Když se stal Ronald Reagan po volbách roku 1980 prezidentem Spojených států amerických, nikdo nemohl být překvapen obratem v politice USA vůči státům s komunistickým zřízením, především pak vůči SSSR. Již v předvolební kampani totiž deklaroval, že v případě jeho vítězství nebude dál tolerovat současnou podobu détente a bude vyvíjet tlak na změnu chování SSSR na mezinárodním poli. Ostré kritice podrobil Reagan administrativy svých tří předchůdců, které vinil z nesprávného nasměrování politiky détente. Podle něj z ní těžil především SSSR a celou politiku, kterou se USA řídily ve vztahu ke

²⁰ Kuchyňková, P., „Smlouvy o redukci strategických jaderných zbraní (START I, START II, SORT).“ In: Kuchyňková, P.; Suchý, P. (eds.): *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005, str. 52.

²¹ Politická aféra, která otřásla v letech 1972-1974 americkou politickou scénou. Propukla poté, co lidé pověření republikánskou stranou, umístili do sídla demokratické strany v komplexu Watergate odposlech. Nixon lhal, že o případu neví a navíc pracovníci jeho administrativy mařili vyšetřování kauzy. To vše nakonec vedlo k rezignaci prezidenta Nixona. Woodward, B., *All the President's Men*. Pan Books, London 1974.

komunistickému táboru nazýval sovětským appeasementem. I přesto byl Reagan jako prezident USA pro SSSR přijatelnější než prezidentský kandidát demokratů.²² To bylo způsobeno především špatnou zkušeností z roku 1980, kdy demokraté na Sovětský svaz uvalili embargo na vývoz obilí.

Již v průběhu volební kampaně začali lidé z Reaganova tábora pracovat na koncepci obranné a bezpečnostní politiky. Existovaly v podstatě dvě pracovní skupiny. První tvořila skupina kolem Williama Van Cleavea. Ten zastával v Reaganově volební kampani funkci poradce pro otázky obrany. Jím a jeho lidmi navržená koncepce se zakládala hlavně na myšlence navýšení počtu střel s plochou dráhou letu odpalovaných ze vzduchu, existenci protiraketového obranného systému nebo obnovení výroby bombardéru B-1 Lancer.²³ To všechno mělo vést ke snížení strategické váhy rozsáhlejšího sovětského jaderného arzenálu. Ve své koncepci se Cleave zaměřil také na otázku zachování rovnováhy strategické výzbroje obou supervelmocí. Cleave se přikláněl k myšlence, jež tvrdila, že pokud by SSSR zaútočil, byly by Spojené státy velice zranitelné.²⁴

Druhá pracovní skupina se koncentrovala kolem Richarda Allena, poradce pro otázky národní bezpečnosti v Reaganově volební kampani. Mezi jeho a Cleaveho koncepcí lze najít několik styčných bodů. Patřilo mezi ně například vybudování protiraketové obrany a snížení nebezpečí sovětské převahy v oblasti jaderného arzenálu. Allen ale přišel s myšlenkou změny primárního cíle amerického odstrašujícího potenciálu. Místo na oblasti s velkou koncentrací civilního obyvatelstva měly americké strategické zbraně mířit především na politické a vojenské cíle SSSR.²⁵

Reagan se snažil dosadit do úřadu lidi, kteří by se s jeho novou politikou dokázali ztotožnit. I proto byl na post ministra obrany dosazen Caspar Weinberger, zastávající tvrdé linie vůči Sovětskému svazu. Reaganovým poradcem pro otázky národní bezpečnosti se stal Richard Allen. Člen administrativy, který naopak zastával zejména v počátcích fungování administrativy umírněnější přístup k říší zla, byl ministr zahraničí Alexandr M. Haig. Jeho

²² Garthoff, R., *The Great Transition...* str. 56-58.

²³ Program na vývoj tohoto bombardéru zrušil v roce 1977 prezident Jimmy Carter. Ronald Reagan ho v roce 1981 znovu obnovil. Huntington, S. P., „The Defense Policy of the Reagan Administration, 1981-1982.“ In: Greenstein, F. I.: *The Reagan Presidency*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1983, str. 89.

²⁴ Odtud se odvozuje americký termín „window of vulnerability“, viz. Garthoff, R., *The Great Transition...* str. 40-41.

²⁵ Turner, M., „Defence Policy and Arms Control: the Reagan Record“ In: Lees, J. D.; Turner, M. (eds.): *Reagan's First Four Years. A New Beginning?* Manchester University Press, Manchester 1998, str. 157.

pragmatismus byl důvodem mnoha neshod mezi ním a ministrem obrany Weinbergerem.²⁶ I přesto byl ale Haig vnitřně přesvědčen o správnosti strategie zadržování, kterou Reaganova administrativa obohatila o nové, ostřejší prvky, které byly podobné prvkům koncepce zatlačování komunismu.

Za jednu z klíčových složek Reaganovy politiky byla považována nová strategie v oblasti bezpečnostní politiky. Již ve své předvolební kampani Reagan zdůraznil, že hodlá na rozdíl od svých předchůdců posílit americké vojenské síly. V rámci bezpečnostní politiky došlo k obrovským finančním výdajům a navýšil se rozpočet na obranu, což vyvolalo kritické ohlasy nejen z řad opozice, ale i od některých republikánů. Například v roce 1980 činily výdaje na obranu 134 miliard dolarů, o rok později to bylo už 157,5 miliardy dolarů. Když na začátku roku 1989 předával úřad prezidenta Spojených států amerických George Bushovi, výdaje na obranu se pohybovaly okolo 303,6 miliard dolarů.²⁷ Kritiku také vyvolalo zvyšování rozpočtu za situace, kdy ještě nebyla oficiálně zveřejněna a představena nová obranná strategie administrativy. Ta celou svoji bezpečnostní strategii záměrně zjednodušovala, aby tak zastřela, že navzdory kritické předvolební rétorice namířené do řad Carterovy vlády, si některé strategické prvky vypůjčila právě z jejího posledního období. Proto se Reaganova bezpečnostní politika zdála zprvu nejasná. I přesto bylo pro Reagana a jeho tým přijatelnější být kritizován za dlouhou časovou prodlevu v představení vlastní koncepce, než přiznat návaznost na kritizovanou koncepci Carterovy administrativy. Vlastní pojetí obranné politiky se Reaganově administrativě podařilo zformulovat až na konci roku 1981. Do té doby si musely USA vystačit s obecnou formulací ministra zahraničí Haiga o znovuoživení vojenské síly a aliancí na Západě a o utváření vztahu se Sovětským svazem na základě akceptování větší míry reciprocity a zdrženlivosti ze strany SSSR. V této formulaci ale zcela chyběly zvolené prostředky, které by měly napomoci její realizaci. Haig sám ani nepředpokládal, že by se jeho formulace stala formální koncepcí, neboť to by vyžadovalo větší rozpracování, k němuž bylo zapotřebí zapojení a mimořádné provázanosti s ministerstvem obrany a Národní bezpečnostní radou.²⁸ A jak již bylo výše zmíněno, nedocházelo v roce 1981 ani na počátku roku 1982 mezi ministerstvy zahraničí a obrany ke sdílení názorů v oblasti obranné strategie.

²⁶ Destler, I. M., „The Evolution of Reagan Foreign Policy.“ In: Greenstein, F. E. (ed.): *The Reagan Presidency*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1983, str. 119-120.

²⁷ Federal Budget Outlays for National Defense Functions, dostupné na www.allcountries.org, staženo dne 11.3.2008.

²⁸ Garthoff, R., *The Great Transition...*str. 30.

Za první vlastní koncepci obranné politiky se proto dá považovat až koncepce z konce roku 1981, ve které bylo mimo jiné zmíněno zahájení vývoje nových zbraňových systémů. To by znamenalo pro SSSR velký problém, protože by musel vynaložit nemalé finanční prostředky na vývoj podobných, nových technologií, a to by způsobilo oslabení především stávajícího hospodářského potenciálu. Proto USA počítaly se zahájením vývoje zbraní umístitelných ve vesmíru. A to současně znamenalo, že se USA nesmí vázat žádnou dohodou o kontrole zbrojení, která by jim mohla narušit plány se zbraňovými systémy ve vesmíru. Tato nově definovaná obranná strategie si žádala další zvýšení výdajů na zbrojení.²⁹ Reaganově administrativě bylo Kongresem v rozpočtových návrzích na obranu v jejím prvním funkčním období vždy vyhověno. Obzvláště roky 1982 a 1983 znamenaly schválení téměř všech požadavků. Zároveň ale zbrojení zatěžovalo americkou ekonomiku a zvyšovalo deficit státního rozpočtu, což zneklidňovalo i evropské spojence.³⁰ Jednalo se již o třetí vlnu většího zbrojení v poválečné historii Spojených států. Zbrojení mělo naplnit koncepci dosažení míru skrze sílu.³¹ A rovněž tak dodat americké armádě znovu sebevědomí, které bylo ztraceno v sedmdesátých letech, kdy byly výdaje na obranu Carterovou administrativou seškrťávány.³² Obrat přišel až v roce 1979 se sovětskou invazí do Afghánistánu. Navzdory hospodářské recesi a propadu deficitu federálního rozpočtu se v průběhu let 1983-1987 zvýšily výdaje na zbrojení o 6,9% hrubého národního produktu.³³ Tyto peníze šly na modernizaci amerických vojenských sil, které měly za cíl zajistit kapacity pro přiměřenou reakci na případný růst sovětského arzenálu, zastrašit SSSR a udržet strategickou rovnováhu, jež byla považována za nezbytnou součást kterékoli odzbrojovací dohody se SSSR.

V rámci modernizace se Reaganova administrativa rozhodla podporovat vývoj některých vylepšených systémů a střel. Do této kategorie patřil i vývoj a výroba balistických střel odpalovaných z ponorek.³⁴ Rakety Trident II, které se začaly vyrábět na přelomu Carterova a Reaganova funkčního období, měly zvýšenou schopnost přesně zasáhnout cíl a především

²⁹ Turner, M., „Defence Policy...str. 251-253.

³⁰ Howard, M., „A European Perspective on the Reagan Years“, *America and the World, Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 3, 1987/88, str. 492.

³¹ Jedno z hesel Reaganovy administrativy znělo „mír můžeme dosáhnout pouze tehdy, budeme-li silní“. Reagan, R., *Život jednoho Američana...*str. 501.

³² Garthoff, R., *The Great Transition...*str. 41-42. Srovnej Haig, A., *Caveat: Realism...*str. 219; Weinberger, C., *Annual Report to the Congress 1983*. U. S. Government Printing Office, Washington 1983, str. I-42.

³³ Suchý, P., *Reagan a říše zla*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, str. 89.

³⁴ V anglické terminologii nazývaných SLBM (Sea-Launched Ballistic Missiles, Submarine-Launched Ballistic Missiles).

mohly bez potíží přečkat tzv. první úder nepřítele a zajistit tak USA schopnost odvetného úderu na SSSR. Umožňovaly USA zachovat si strategický a technologický náskok nad SSSR, či rovnováhu sil. Problémem ovšem bylo to, že jejich zapojení do amerických vojenských sil bylo možné z důvodu jejich postupné výroby až v druhé polovině osmdesátých let.

Další oporou americké obrany měla být raketa MX Peacekeeper. Stejně jako u rakety Trident II spočívala největší výhoda této rakety v její vylepšené schopnosti zasáhnout cíl. Reagan věděl, že je nutné tyto střely vyrábět a rozmísťovat, protože právě díky přesnějšímu zasažení cíle by se staly větší hrozbou pro sovětské strategické objekty, jakými byly vojenské základny nebo zvláště tvrzená jaderná síla. Reaganova administrativa rozhodla o umístění všech sto raket MX do sil společně s raketami Minuteman III.³⁵ S tímto rozhodnutím ovšem nesouhlasil Kongres, který přislíbil schválení dalšího financování výroby těchto raket jen pod podmínkou jejich přemístění na bezpečnější místo. Reaganova administrativa počítala s vývojem mobilnější mezikontinentální rakety Midgetman, která měla nést pouze jednu jadernou hlavici. Střela MX Peacekeeper jich měla deset. Neshody ohledně jejich rozmístění přetrvávaly až do počátku Reaganova druhého volebního období. Situace byla vyřešena v roce 1985, kdy bylo rozhodnuto o rozmístění padesáti střel MX.³⁶

Na jaře roku 1982 Reagan vystoupil se svojí koncepcí obranné politiky, která některé prvky rozšířila a převzala z Haigovy formulace z roku 1981. Reagan v ní klade důraz na odzbrojování, vybalancování vojenských sil a regionální stabilitu. Na toto téma byl ochoten vést se SSSR dialog. Nutno podotknout, že tato strategie měla být dlouhodobá a jen jako taková mohla přinést USA úspěch ve změně chování SSSR na mezinárodním poli.

Co se týče odzbrojování, zamýšlel Reagan jednat o snížení počtu balistických střel a hlavic na nich umístitelných. Do této kategorie také spadala jednání o snížení hmotnosti těchto hlavic, respektive nosné síly raket.³⁷ Reagan věděl, že sovětské rakety mají větší nosnost, a tedy že jejich balistické střely mohou nést vyšší počet hlavic, popřípadě jednu hlavici s větší ničivou silou.

³⁵ The M-X Program (NSC-NSDD-69), 22.11.1982, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

³⁶ The M-X Program (NSC-NSDD-69).

³⁷ Tj. váha, kterou je schopna vynést balistická střela. Možno setkat se i anglický termín „throw-weight“. Haig, A., *Caveat: Realism...*str. 222.

Dalším prvkem Reaganovy koncepce byla rovnováha vojenských sil. V této oblasti chtěl s Leonidem Brežněvem nalézt řešení, které by obnovilo strategický poměr sil, který byl narušen v sedmdesátých letech a změněn, jak se Reagan domníval, ve prospěch SSSR.³⁸

A konečně třetí bod, regionální stabilita, ve kterém se Reagan zaměřil na pomoc státům, které se dostaly pod sovětský vliv. Tento bod se týkal i zemí, které nebyly napadeny přímo SSSR, ale jeho spojenci. Reagan spatřoval důvody, proč nemohlo dojít k normalizaci vztahů mezi supervelmocemi, i v setrvání sovětských vojsk na území Afghánistánu a v sovětském postoji vůči východní Evropě.

2. 1 Jednání o omezení raket středního doletu

Stálým bodem všech amerických obranných strategií Reaganovy administrativy byla snaha přimět SSSR ke společnému jednání o odzbrojení. Sovětský svaz měl být k jednání vyprovokován posílením odstrašovacího arzenálu USA, kterému mělo předcházet posílení a modernizace vlastní vojenské síly. Americká strana trvala na tom, aby všechna případná snížení počtu zbraní v rámci kontroly zbrojení byla u obou velmocí vyrovnaná. Omezení se měla týkat vždy podobných typů zbraní a měla být dobře ověřitelná druhou stranou.

Reagan si s sebou nesl jako dědictví z konce Carterovy administrativy závazek plynoucí z rozhodnutí NATO o tzv. dvojkolejném postupu.³⁹ Preferoval variantu nevyčkávat a demonstrovat Sovětskému svazu sílu rozmístěním střel středního doletu v západní Evropě. Sověti rozmístění svých raket SS-20 vysvětlovali jako nutnou modernizaci raket a náhradu za zastaralé střely SS-4 a SS-5. Reagan vycítil, že správnou reakcí mohou USA dát svým evropským spojencům důkaz o americkém odhodlání bránit evropské spojence. Zároveň to také znamenalo posílení spolupráce v rámci NATO. V neposlední řadě americká strana mohla uplatnit vůči sovětské straně princip reciprocity a donutit ji tak k jednání. To bylo

³⁸ Generální tajemník KSSS Leonid Brežněv prosazoval v sedmdesátých letech masivní zbrojení, zatímco USA ve stejných letech redukovaly výdaje na obranu. Viz. Weinberger, C. W., *Fighting for Peace: Seven Critical Years in the Pentagon*. Warners Books, New York 1990, str. 301.

³⁹ V roce 1979 se rozhodla Rada NATO podpořit návrh na rozmístění střel s plochou dráhou letu GLCM (Ground Launched Cruise Missile) a odpalovacích zařízení pro Pershing II ve SRN, Belgii, Nizozemí, Itálii a Velké Británii jako reakci na rozmístění sovětských raket SS-20, a zároveň vyjádřila ochotu dále pokračovat v jednáních o omezení jaderného zbrojení. Viz. Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The „Double-Track“ Decision on Theatre Nuclear Forces), 12.12.1979, dostupné na www.nato.int, staženo dne 30.1.2009.

naplánováno na druhou polovinu listopadu 1981, kdy za jedním stolem spolu měli v Ženevě zasednout zástupci jak americké, tak sovětské strany. V srpnu 1981 Reagan informoval o výrobě neutronové bomby, kterou prozatím USA neměly v úmyslu do Evropy umístit. To vše vedlo v Evropě k propuknutí vln demonstrací proti rozmístování amerických zbraní.

2. 2 Nulová varianta

Termín „nulová varianta“ označuje návrh Ronalda Reagana, který v souvislosti s dvojím či dvojkolejným rozhodnutím NATO nabídl představitelům SSSR. Výměnou za odstranění již zmíněných sovětských raket SS-4, SS-5 a SS-20 by Spojené státy nerealizovaly rozmístění raket GLCM a Pershing II. Během ženevských jednání, kdy byl návrh přednesen, jej sovětská strana v této podobě odmítla a představila několik svých návrhů. Jak se ukázalo, problém spočíval zejména v americkém požadavku odstranění raket středního doletu rozmístěných na zemi, ne však už na letounech a ponorkách, což by poškozovalo SSSR. Francie a Velká Británie totiž své rakety tohoto typu nezapočítávaly do arzenálu NATO, ale pouze do své výzbroje. Brežněv přišel s návrhem v dlouhodobém horizontu redukovat střely středního doletu o třetinu, respektive dvě třetiny výzbroje na obou stranách. Do návrhu započítal kromě amerických i francouzské a britské rakety. Na to Reagan nepřistoupil.

Koncept nulové varianty měl své odpůrce i mezi republikány. Proti velkému zastánci koncepce ministru obrany Casparu Weinbergerovi stál především ministr zahraničí Haig. Nulové variantě vyčítal nerealizovatelnost a naivitu, kterou tento návrh předpokládal u Sovětů. Ti by podle Haiga nestáhli svoje rakety jen kvůli americkému příslibu o neumístění daných raket (které navíc v této době USA ještě neměly k dispozici). Dále koncepci vyčítal nekoordinovanost s evropskými spojenci, kteří by si ji mohli vyložit jako nezainteresovanost USA ve věci jejich obrany. Haig se rovněž obával, že by Sovětský svaz mohl této striktní varianty využít k rozpoutání kampaně o Reaganově záměru schválně diktovat SSSR takové podmínky, které jsou pro něj nepřijatelné a v tichosti rozšiřovat svoji jadernou výzbroj.⁴⁰ Sověti rovněž počítali s tím, že se západoevropské vlády neodváží podniknout razantnější kroky v situaci, kdy se veřejné mínění začalo stavět proti zamýšlenému rozmístování raket v západní Evropě.

Postup ve věci odzbrojení nastal až v červenci roku 1982, kdy byl předveden společný návrh amerického a sovětského představitele. Spočíval ve zřeknutí se amerických zbraňových

⁴⁰ Haig, A. M., *Caveat: Realism...* str. 229.

systémů Pershingů II a umístění pouze menšího množství střel středního doletu. Sověti návrh nepodpořili. Reagan nabídku nakonec odmítl, což někteří jeho evropsští spojenci kritizovali, a dál zastával názor, že Sověti se natolik bojí systému Pershing II, že je časem donutí k větším ústupkům. Toto Reaganovo rozhodnutí kritizoval i Eugen Rostow, jehož rozhořčení z nepřistoupení na zmíněný plán vyústilo v rezignaci na funkci šéfa Úřadu pro kontrolu zbrojení a odzbrojení.⁴¹

Bylo předneseno několik dalších návrhů, včetně Andropovova z prosince 1982.⁴² Všechny se ale setkaly se zamítavým stanoviskem. Ať americké, či sovětské strany.

V říjnu 1983 Sověti deklarovali, že pokud Američané přistoupí k rozmístování raket středního doletu a střel s plochou dráhou letu v západní Evropě, jejich odpovědí bude rozmístění raket SS-12 a SS-23 v NDR a Československé socialistické republice, které budou mít v případě ohrožení za cíl likvidaci odpalovacích systémů NATO v západní Evropě. Nicméně nabídli ještě další možnou alternativu, kterou byla redukce sovětských raket SS-20 téměř na polovinu, výměnou za nerozmístění raket Pershing II a GLCM.⁴³ SSSR se velice obával tohoto rozmístování, a proto se snažil podniknout další kroky, které by mu mohly předejít. Svoji pozornost rovněž obrátil ke Spolkové republice Německo, kterou chápal jako strategicky důležitou zemi. Helmut Schmidt, tehdejší předseda Sociálně-demokratické strany Německa, byl ostatně prvním, kdo definoval nulovou variantu.⁴⁴ Sovětům se ale nepodařilo SRN, která postupovala v souladu s ostatními evropskými spojenci, přimět ke změně. Navíc díky sovětským pokusům zasáhnout do vnitřních věcí SRN, se vztahy mezi oběma zeměmi vyostřily.

Od konce roku 1983 začaly postupně jednotlivé západoevropské země s ratifikací dohod o rozmístování amerických raket. Sovětská reakce na sebe nenechala dlouho čekat. SSSR odstoupil od ženevských jednání.⁴⁵ V dosavadních rozhovorech o snížení počtu raket středního doletu spatřoval Sovětský svaz hrozbu americké dominance.⁴⁶ USA totiž začala nést plody taktika dlouhodobé neústupnosti. Spojené státy tak posílily svůj odstrašovací arzenál a

⁴¹ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph*...str. 120.

⁴² Po smrti Leonida Brežněva jej v listopadu 1982 nahradil ve funkci generálního tajemníka KSSS Jurij Andropov.

⁴³ Garthoff, R., *The Great Transition*.... str. 566.

⁴⁴ V SRN se konaly v roce 1983 volby, ve kterých Schmidt se svoji stranou prohrál, a po nich se přiklonil k táboru zastánců nerozmístování raket.

⁴⁵ Talbott, S., *Deadly Gambits*...str. 18.

⁴⁶ Garthoff, R., *The Great Transition*...str. 134.

navíc posílily provázanost evropských členských států NATO s USA. SSSR pochopil, že se nepodaří přimět americkou stranu k přijetí pro ni nevýhodných kompromisů. I přes to, že sovětsí vyjednávající opustili ženevská jednání, nabízela americká strana dál možnost o raketách středního doletu jednat a v případě úspěchu jednání nerozmístit plný počet zamýšlených střel.⁴⁷

2. 3 Dohoda o snížení počtu strategických zbraní

Jak bylo zmíněno výše, Reagan již ve své předvolební kampani kritizoval podobu smlouvy SALT II. Vytýkal jí i to, že v ní schází kapitola o redukci nosné síly raket.⁴⁸ Tu měly sovětské rakety větší, a tudíž je smlouva zvyhodňovala. Nehledě na to, že byl SSSR potvrzen jeho požadavek na ponechání si několika stovek mezikontinentálních raket. SALT II tedy znevýhodňovala Spojené státy, které se přesto, že nebyla tato smlouva ratifikována, rozhodly závazky z ní plynoucí dodržovat až do vypršení její původně zamýšlené platnosti.

Ronald Reagan nehodlal na SALT II stavět a požadoval skutečnou redukci počtu strategických zbraní a ne pouze jejich omezení. I Sověti byli nakloněni otevření rozhovorů o odzbrojování. Začátek jednání byl stanoven na červen 1982. A právě odklon od SALT II měla demonstrovat změna názvu jednání na START (Strategic Arms Reduction Talks). A co měla tato jednání o redukci strategických zbraní přinést? Reaganova administrativa si od nich slibovala jak snížení počtu jaderných balistických střel, tak i počet hlavic na nich umístěných. Rozhovory se měly týkat i redukce nosnosti raket. USA si chtěly ještě před zahájení STARTu vybudovat silnou pozici, aby nepřišly o možnost SSSR zastrašit svým arzenálem. Proto jednáním předcházela vlna posílení amerických zbraňových systémů.

Oba tábory přišly s vlastními návrhy. Ten sovětský vycházel z předpokladu, že SSSR získal masivním zbrojením v sedmdesátých letech převahu v některých třídách raket. A proto si Sověti přáli zastavení výroby jaderných zbraní, aby tak využili své převahy v mezikontinentálních balistických střelách odpalovaných ze země. USA tento návrh zamítly s odůvodněním neakceptovatelnosti představy o podobě budoucí smlouvy. Sověti se též snažili o to, aby americká strana přistoupila na jejich definici strategických zbraňových

⁴⁷ Garthoff, R., *The Great Transition...* str. 135.

⁴⁸ Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms, Together with Agreed Statements and Common Understandings Regarding the Protocol, 18.6.1979, dostupné na www.state.gov, staženo dne 1.3.2009.

systemů, které měly být omezeny. V jejich návrzích byly do těchto systémů zahrnuty i britské a francouzské systémy v rámci NATO, které by mohly v případě konfliktu útočit na SSSR.⁴⁹ Dalším sovětským receptem na řešení situace byl návrh na zastavení výroby jaderných zbraní, což by se rovnalo zastavení vývoje, testování a produkce moderních systémů, které nesly jaderné hlavice. To by pro USA znamenalo zastavení rozmisťování moderních střel Midgetman, Trident II nebo MX. Zastavení vývoje a výroby by se dotklo i bombardérů B-1 a B-52, ze kterých bylo možno odpalovat rakety s plochou dráhou letu. Naproti tomu by SSSR musel přerušit vývoj SS-X-24 a SS-X-25.⁵⁰

Svůj návrh přednesla i americká strana. Reagan souhlasil s limitem, který povoloval oběma velmocem nainstalovat maximálně 50 % svých hlavic na mezikontinentální balistické střely umístěné na zemi, což odpovídalo přibližně počtu 2 500 hlavic. To by vyžadovalo umístit více hlavic na rakety odpalované z ponorek, což by zvýhodňovalo Spojené státy. Dále návrh obsahoval snížení nosnosti raket mírně pod americkou úroveň té doby, což odpovídalo váze čtyř milionům liber (což odpovídá 1 814 370-ti kilogramům). Počet jaderných hlavic měl být snížen o třetinu. Takže po snížení by se obě strany zastavily na čísle 5 000 jaderných hlavic.⁵¹ Navrhován byl rovněž i úplný zákaz dalšího rozmisťování mezikontinentálních balistických střel. Ty se totiž mohly stát posilou pro strategický potenciál. Reagan se v návrhu pokusil zmenšit třecí plochy mezi supervelmocemi, a tak návrh i prezentoval. I přesto ve své zásadě zvýhodňoval USA. Ani tato koncepce se neukázala jako oboustranně přijatelná. Americká strana i po zamítnutí jejího návrhu rozpracovávala další. Všechny měly ale společné některé body. Jednou z nich byla ověřitelnost plnění závazků ze smlouvy vyplývající. Byl kladen důraz na možnosti kontroly, která by spočívala především v umožnění přístupu do objektů, kde jsou rakety vyráběny a skladovány. Další zásadou, kterou se řídila v Ženevě Reaganova administrativa bylo časově flexibilní snižování raketového potenciálu. SSSR byla nabídnuta možnost stanoveného limitu dosáhnout každoroční pětiprocentní redukcí zamýšleného počtu raket. To vše mělo sovětské straně naznačit ochotu činit kompromisy. Ne však takové, které by poškodily zájmy Spojených států a západoevropských spojenců.

Do průběhu jednání se promítaly i aktuální vztahy mezi SSSR a USA. Proto jako reakci na naplňování „dvojího rozhodnutí“ NATO, tedy po začátku faktického rozmisťování raket středního doletu a střel s plochou dráhou letu v západní Evropě, se SSSR rozhodl v roce 1983

⁴⁹ Kuchyňková, P., „Smlouvy o redukcí...str. 54.

⁵⁰ Suchý, P., *Reagan a říše zla...*str. 135.

⁵¹ Haig, A., *Caveat: Realism...*str. 222-223, 334.

odstoupit od jednání START. Do vyostření vztahů obou supervelmocí se promítla i aféra s jihokorejským civilním letadlem KAL 007, které bylo po narušení sovětského vzdušného prostoru sestřeleno.⁵² Po odstoupení Sovětů od ženevských jednání proběhlo několik pokusů o jejich obnovení. Několik jich inicioval Andropov, protože si byl vědom jejich nutnosti, ale zároveň trval na ponechání strategických výhod Sovětského svazu. Nabízel pokračování v rozhovorech výměnou za stažení amerických střel středního doletu z Evropy. Fakticky by to znamenalo návrat ke stavu před rokem 1983. Zároveň Sověti odmítali přistoupit v oblasti raket středního doletu na nulovou variantu. Důležitým faktorem sovětského jednání byla i změna v čele vlád západoevropských zemí. Nástup Helmuta Kohla a zejména Margaret Thatcherové do čela německé, respektive britské vlády znamenal konec kompromisům vůči sovětské straně. Jak Thatcherová, tak Kohl byli Reaganovými nejbližšími spojenci v Evropě.⁵³ Sovětský svaz tak přišel o kartu, na kterou do značné míry spoléhal. Reagan zhatil Sovětům plány i v otázce stále populárnějšího mírového hnutí, když na jeho nátlak (a nátlak hnutí za zmrazení jaderných zbraní) neučinil žádný populistický krok a nadále se držel své koncepce. Sověti dále pokračovali v rozmístování svých raket středního doletu i za cenu velkého ekonomického vyčerpání. A zde se ukázalo, že vytrvalost, neústupnost a koordinace se západoevropskými spojenci přinesla Reaganovi úspěch. Jednání sice ztroskotala, ale i tento neúspěch v prvním kole znamenal body pro Reagana, kterému se podařilo zahájením odzbrojovacích jednání stabilizovat situaci jak na domácí půdě, tak ubezpečit západoevropské spojence, že Spojené státy usilují o dohodu. Zároveň to však přineslo ochlazení vztahů se SSSR. Obě supervelmoci se znovu vrátily k rozhovorům o kontrole zbrojení až na počátku Reaganova druhého funkčního období.

Současně s jednáním o snížení počtu strategických zbraní probíhaly i rozhovory o snížení stavu zbraní konvenčních. Ty nebyly administrativou považovány za prioritu, ale za možný prostředek posílení důvěry Sovětského svazu vůči USA a upevnění stability v Evropě. Tyto rozhovory si i nadále zachovávaly zásadu vzájemného a vyrovnaného snižování sil, kterou respektovala už Nixonova administrativa. Touto zásadou se v oblasti konvenčních sil zavázal řídit jak Varšavský pakt, tak i NATO (Spojené státy v těchto jednáních figurovaly jako člen NATO). Severoatlantická aliance se snažila o prosazení některých opatření vedoucích ke spolupráci obou velmocí. Obě země si měly sdělovat například kalendářní data svých

⁵² Reakcí Reaganovy administrativy bylo k nelibosti veřejnosti pouze potvrzení již deklarovaného zákazu letů sovětských aerolinek Aeroflotu na území Spojených států a přístřeší v rétorice vůči SSSR. Garthoff, R., *The Great...*str. 121.

⁵³ Kuchyňková, P., „Smlouvy o redukci...str.53.

vojenských cvičení nebo vpustit do své země kontrolní skupiny v případě podezření na porušení smlouvy. Státy Varšavského paktu ale situaci vnímaly odlišně. Snažily se o vyjednání smlouvy, ve které by oba tábory bipolárního světa prohlásily, že neprovedou první úder jadernými silami, nepoužijí vojenskou sílu a nezaútočí chemickými zbraněmi.⁵⁴ Sovětský svaz se rovněž potřeboval zbavit nemalých výdajů na zbrojení. Proto také předložil návrh o vytvoření bezjaderné zóny na Balkáně a ve střední a východní Evropě.⁵⁵ Jednání se zčásti odehrávala v rámci Konference o opatřeních k posílení důvěry, bezpečnosti a odzbrojení v Evropě (CCSBMDE).⁵⁶ Spojené státy se rozhodly, že budou podporovat CCSBMDE v případě, že přinesou podstatná opatření, ze kterých budou vyplývat politické důsledky. Dále se jednání neměla překrývat s jednáním o vzájemném a vyrovnaném snižování sil (MBFR – Mutual and Balanced Force Reductions) a měla nadále fungovat v rámci KBSE. Všechna případná opatření, která by vyšla z CCSBMDE, se měla dotýkat celé Evropy. Reagan se stejně jako v případě jednání o snížení počtu strategických zbraní držel principu snadné ověřitelnosti nově zavedených opatření.⁵⁷ I od těchto jednání Sověti po zahájení rozmístování amerických raket v Evropě na podzim roku 1983 odstoupily. Výsledky jednání byly proto v Reaganově prvním funkčním období zanedbatelné.

2. 4 Směrnice pro oblast národní bezpečnosti

Tyto klíčové dokumenty Reaganovy administrativy měly značný vliv při formování koncepce vojenské politiky. Po dobu svého působení ve funkci prezidenta Spojených států amerických vydal Reagan na 325 takovýchto rozkazů či rozhodnutí.⁵⁸ Mnohé z nich jsou dodnes tajné. Prezident pověřil některé ze svých blízkých spolupracovníků vypracováním celkové bezpečnostní strategie vůči SSSR. Na nové strategii se měli podílet kromě vybraných pracovníků Rady národní bezpečnosti i ministr obrany Weinberger, velvyslankyně USA při

⁵⁴ Garthoff, R., *The Great Transition*...str. 591.

⁵⁵ Ibidem, str. 591-592.

⁵⁶ CCSBMDE (Conference on Confidence and Security Building Measures and Disarmament) byla vytvořena v Madridu na počátku 80. let Konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).

⁵⁷ Garthoff, R., *The Great Transition*...str. 591.

⁵⁸ NSDD – National Security Decision Directives, Reagan Administration, www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

Organizaci spojených národů Jeanne Kirkpatricková, šéf CIA William J. Casey nebo prezidentův poradce pro národní bezpečnost William P. Clark.⁵⁹

Americká národní bezpečnostní strategie byla rozpracována ve směrnici NSDD-32 z května 1982, která nahradila prezidentské směrnice PD/NSC-18 a PD/NSC-62.⁶⁰ SSSR dále zůstával největší hrozbou pro bezpečnost USA. Byla vyjádřena snaha americké strany o vyrovnání svých jaderných sil strategického charakteru těm sovětským. Předpokládalo se totiž, že SSSR bude i nadále investovat do posílení svých vojenských sil. Aby si Spojené státy nachystaly co nejlepší vyjednávací pozici při rozhovorech o kontrole zbrojení a mohly jednat z pozice síly, bylo nutno do zbrojení rovněž investovat a výzbroj (zejména strategické jaderné zbraně) modernizovat. V direktivě NSDD-32 byla naznačena strategie zadržování a zatlačování vlivu Sovětského svazu zpět. Tento bod se týkal i zatlačování sovětské vojenské přítomnosti, což bylo spojováno nejen se sovětskou invazí do Afghánistánu, ale i s dalšími zeměmi třetího světa, kterým se měla nabídnout pomoc. USA se podle této směrnice měly snažit dosáhnout dohody o kontrole zbrojení, která by byla založena na možnosti kontroly plnění závazků ze smlouvy vyplývajících. K jednáním mělo Sověty přimět i omezení vývozu moderních vojenských technologií do SSSR. Dále byla zmíněna opatření, která by vedla k nešíření jaderných zbraní, posílení vztahů v rámci aliancí (s důrazem na vztahy v NATO) a možnosti rozšíření amerických systémů do vesmíru. Zdůrazněn byl význam odstrašování SSSR od prvotního úderu na americké území.⁶¹ Situace v osmdesátých letech byla považována z hlediska možnosti zaútočit za velmi nestabilní. Administrativa se nicméně přikláněla spíše k domněnce, že pokud hrozí vypuknutí přímého konfliktu, tak pouze na regionální úrovni mezi spojenci Sovětského svazu a USA. Základem strategického arzenálu Spojených států amerických měla být dobře strukturovaná strategická triáda.⁶² Důraz byl kladen na to, aby v případě sovětského útoku dokázaly jednotlivé složky fungovat nezávisle na sobě a tím se snížily šance SSSR zlikvidovat v tzv. prvotním jaderném úderu maximum amerických zbrojních systémů.⁶³

⁵⁹ Vančura, P.; Placht, J., *Konec říše zla*, <http://www.obcinst.cz>, staženo dne 16.11.2008.

⁶⁰ U. S. National Security Strategy (NSC-NSDD-32), 20.5.1982, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

⁶¹ Suchý, P., *Reagan a říše zla*...str. 85.

⁶² Termín, který v sobě spojuje tři na sobě nezávislé složky umožňující jaderný nebo odvetný úder – balistické rakety odpalované z moře, strategické bombardéry a mezikontinentální balistické rakety.

⁶³ Suchý, P., *Reagan a říše zla*...str. 86.

Důležité byly i rozdíly ve složení amerického a sovětského arzenálu. Sovětský svaz disponoval trojnásobným množstvím ze země odpalovaných balistických střel. Ty dokázaly s velkou přesností zasáhnout cíl. Jejich nevýhodou byla jejich zranitelnost v případě nečekaného útoku. To je předurčovalo spíše k preventivnímu úderu. Oproti tomu Američané disponovali trojnásobným množstvím na ponorkách umístěných balistických střel. Jejich výhodou byla malá pravděpodobnost zničení při prvotním úderu, avšak při zasažení cíle nedosahovaly kvalit a úspěšnosti ze země odpalovaných balistických raket. Tudíž byly vhodné spíše k odvetnému úderu.⁶⁴

Za další významnou směrnicí pro oblast národní bezpečnosti, která formovala koncepci vojenské politiky Reaganovy administrativy vůči Sovětskému svazu, je považována NSDD-75. V ní byly formulovány jako tři hlavní body zastavení sovětského expansionismu, navázání rozhovorů se SSSR, které by vedly k dosažení dohody (která by hájila společné zájmy obou zemí a řídila se pravidlem reciprocity), a podpora vnitřních změn v Sovětském svazu.⁶⁵ Přičemž jako prioritu si tato směrnice ze 17. ledna 1983 jasně stanovila boj a zatlačení sovětského expansionismu. V tom mělo pomoci úsilí o dosažení vojenské rovnováhy a podpora regionům orientujícím se na Spojené státy. Byl ponechán prostor pro SSSR, aby uvážil, jaké dopady bude mít jeho chování vůči americké straně. Sovětský svaz měl dojít k závěrům, že jakákoli válka je pro něj nevýhodná a zasednout k jednacímu stolu. Toto bylo obzvláště důležité v době, kdy se uzavřela dlouhá éra sovětského vůdce Brežněva. Stejně jako NSDD-32, tak i tato směrnice zmiňovala neodkladnou potřebu modernizovat a posílit americké vojenské síly, a to konvenční i jaderné. Co se týká sovětské invaze do Afghánistánu, měla Reaganova administrativa vyvíjet na Moskvu tlak, kterým by zněkolikanásobila její vojenské náklady po dobu okupace. Měla se také podniknout protiopatření, která by posloužila jako reakce na sovětské dodávky zbraní na Kubu. Cíle americké politiky vůči SSSR zmíněné v NSDD-75 byly dlouhodobé a Sovětský svaz tak měl šanci vyzpozorovat, že Spojené státy skutečně trvají na změně sovětského agresivního chování na mezinárodním poli. USA tak znovu deklarovaly svoji připravenost změnit postoj k SSSR, ale zároveň se nepodřizovat sovětským požadavkům. K tomu jim měly posloužit také podněty (ať už pozitivní či negativní), které by nutily sovětskou stranu ke změně chování.⁶⁶

⁶⁴ Mandelbaum, M., Talbott, S., *Reagan and Gorbachev*. Vintage Book, New York 1987, str. 114. Srovnej s Pitchman, V., *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše vojsko: Praha 2005, str. 103-119, 142-144.

⁶⁵ U. S. Relations with the U. S. S. R. (NSC-NSDD-75), 17.1.1983, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

⁶⁶ Vančura, P.; Placht, J., *Konec říše...*

2. 5 Strategická obranná iniciativa

Když na jaře 1983 Ronald Reagan vyhlásil jako reakci na sovětský jaderný a vojenský potenciál svůj záměr vývoje obranného systému založeného na supermoderních technologiích, který by dokázal odhalit a ještě před dopadem zničit sovětské balistické střely letící na cíl, otevřel novou etapu nejen v americké vojenské politice, ale také v americko-sovětských vztazích. Reagan nechtěl spoléhat na jednání Sovětského svazu, který mohl kdykoliv zasadit USA smrtelný úder. „Nastoupil jsem do svého úřadu s vysloveným odporem proti naší nepsané dohodě se Sovětským svazem týkající se jaderných střel. Nazývala se politikou vzájemného odstrašování a byla založena na předpokladu, že naše vzájemná bezpečnost je zaručena tím, že obě strany mají dostatečnou vojenskou sílu na to, aby zničily protivníka svými jadernými střelami, pokud by se snad odvážil zasadit první úder. Nezdálo se mi to totiž vůbec tak bezpečné, jak někteří tvrdili. Připadalo mi to, jako by v salonu stáli proti sobě dva pistolníci a neustále mířili pistolí na hlavu protivníka. Byl jsem přesvědčen, že musí přece existovat něco lepšího.“⁶⁷ Řešení této situace viděl v upřednostňování zbraní defenzivních na úkor zbraní ofenzivních.⁶⁸ Vývoj tohoto systému neměl být náhražkou za odzbrojovací jednání, ani za modernizaci armády. Projekt Strategické obranné iniciativy (SDI – Strategic Defense Initiative) byl charakterizován jako projekt dlouhodobý. Termín jeho dokončení sice nebyl stanoven, ale nepočítalo se s jeho spuštěním dříve než v nadcházejícím století. Projekt vzbudil jak vlnu nadšení, tak i nesouhlasu. Sověti po vyhlášení Strategické obranné iniciativy věřili v jeho krach. Znamenalo to pro ně nepříjemný tah americké vlády, protože SDI si žádala protiopatření, která si ekonomicky nemohli dovolit. Snažili se proto podporovat mírová hnutí a svojí kampaní proti SDI se pokoušeli vrazit klín mezi Spojené státy americké a jejich spojence.⁶⁹

Reagan ve spolupráci s ministerstvem obrany ustanovil dvě pracovní skupiny, které měly za cíl zaprvé analyzovat politické dopady SDI a zadruhé analyzovat její technickou proveditelnost. „Technická“ skupina ve svých závěrech, které předložila prezidentovi, odhadovala výdaje na SDI pro období 1985-1989 na 18 až 27 miliard amerických dolarů (náklady pro období 1985-2000 by se pohybovaly kolem 95-ti miliard amerických dolarů). Dále navrhla plán otevření výzkumného programu zabývajícího se vývojem technologií.⁷⁰

⁶⁷ Reagan, R., *Život jednoho Američana...*str. 499.

⁶⁸ Anděl, P., *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Fakulta sociálních věd UK, Praha 2007, str. 14.

⁶⁹ Ibidem, str. 16.

⁷⁰ Suchý, P., *Reagan a říše zla...*str. 97.

Ministr obrany závěry respektoval a vytvořil Organizaci pro strategickou obrannou iniciativu (SDIO – Strategic Defense Initiative Organization).

SDI se potýkalo s problémem přílišné abstraktnosti. Vědci byli vyzváni, aby vytvořili systém, který by učinil jaderné zbraně neúčinnými, a který by chránil celé Spojené státy americké, potažmo všechny země, které by byly ochotny vzdát se jaderných zbraní. Tím by se vznikl globální systém schopný čelit vypuštění sovětských raket. Problémem ovšem zůstávala otázka realizovatelnosti takového systému.⁷¹

Nebylo přesně definováno, jaká je jeho primární funkce a koho nebo co přesně má chránit. Reagan se přikláněl k myšlence, aby systém sloužil jako ochrana pro civilisty. Nezavrhoval ani nápad nabídnout tento systém sovětské straně, ale v kontextu Studené války se jevila tato varianta jako nereálná. Tím, že by se systém nabídl sovětské straně, by se staly jaderné zbraně bezpředmětné a Reaganovi by se splnil jeho politický sen.⁷² Vojenskou strategickou pozici USA by posílila realizace varianty ochrany americké populace, aniž by byl systém nabídnut SSSR. Své zastánce měl i koncept použití systému na obranu amerických stíhacích letadel, které by mohly v případě sovětského útoku provést protiúder. Nejkomplexnější možností bylo spojit ochranu jak populace, tak i vojenského strategického arzenálu.

Děni kolem SDI přihlíželi i západoevropští spojenci. Obávali se, že vývoj takového druhu systému povede k izolacionismu Spojených států. Nejasný byl vliv SDI na jednání o kontrole zbrojení.⁷³ Reagan vsadil na taktiku objasňování její role a rovněž upokojil spojence pokračováním v dosavadním kurzu vojenské politiky (mezi jejíž nejmarkantnější rysy patřilo odstrašování, snaha o dosažení dohody v oblasti odzbrojování a upevňování stávajících vojenských aliancí). Rozpaky západoevropských spojenců se podařilo překonat nabídkou na spoluúčast v programu.

Rozpaky vyvolávala SDI i na domácí scéně. SDI nešetřili ani někteří členové administrativy. Nesouhlasné stanovisko zaujal například ministr Shultz.⁷⁴ Většina oponentů se ale rekrutovala z řad Reaganových politických oponentů. Těm vadila zejména hrozba ukončení smlouvy ABM z důvodu amerického porušování v ní ujednaných bodů.⁷⁵ Obávali se i zhoršení americko-sovětských vztahů. Mezi jejich argumenty patřilo i navýšení útočných a obranných systémů SSSR jako reakce na vyhlášení SDI. Zpochybňovali i obrovské výdaje na

⁷¹ Brown, H., „Is SDI Technically Feasible?“, *Foreign Affairs*, No. 3, 1986, str. 436-440, 447-454.

⁷² Reagan, R., *Život jednoho Američana...* str. 502.

⁷³ Garthoff, R., *The Great Transition...* str. 543.

⁷⁴ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph...* str. 250.

⁷⁵ Viz. Treaty Between the United States of America...

podle jejich názoru nerealizovatelný projekt. Tento argument zazníval i z vědecké obce, která na toto téma provedla několik analýz. Ovšem jejich závěry se lišily.

Nutno podotknout, že u americké veřejnosti se SDI těšila velké podpoře.⁷⁶ Projekt obhajoval například politolog a bezpečnostní poradce prezidenta Jimmyho Cartera Zbigniew Brzezinski.⁷⁷ Projekt tohoto rozsahu vyvolal přirozeně v USA diskuzi. Početný byl i tábor kritiků. Kromě části vědecké obce kritizovali SDI i někteří z řad politiků. Patřili mezi ně například poradce prezidenta pro otázky národní bezpečnosti z let 1961-1966 McGeorge Bundy, ministr obrany z let 1961-1968 Robert S. McNamara a vedoucí americké delegace při jednáních o omezení počtu strategických zbraní mezi lety 1969-1972 Gerard Smith.⁷⁸ Známým kritikem SDI byl Robert M. Bowman, ředitel vládní agentury pro vývoj vesmírného programu ve Fordově a Carterově administrativě.⁷⁹

Přes svoji kontroverznost, pro kterou se jí přezdívalo „hvězdné války“, byla nejvýraznějším počinem Reaganova prvního funkčního období a velice důležitou roli sehrála i v jednáních o kontrole zbrojení v druhé polovině osmdesátých let.

3. FORMOVÁNÍ VOJENSKÉ POLITIKY REAGANOVOU ADMINISTRATIVOU VE DRUHÉM VOLEBNÍM OBDOBÍ

Když byl Reagan ve volbách roku 1984 znovuzvolen do funkce amerického prezidenta, jeho pozice byla silná. Voliči prostřednictvím svých hlasů vyjádřili souhlas s Reaganem praktikovanou politikou vůči SSSR. I přesto, že Reagan stále zdůrazňoval naléhavou potřebu boje s komunistickým táborem, ke konci roku 1984 došlo k jistému uvolnění napětí v americko-sovětských vztazích. A to, když přijel do USA sovětský ministr zahraničních věcí Andrej Gromyko.⁸⁰ Reagan při této příležitosti ve svém projevu před Valným shromážděním

⁷⁶ To lze deklarovat i na průzkumu, který byl publikován v *The New York Times* krátce před odchodem Reagana z funkce prezidenta USA. 71% dotázaných bylo spokojeno s jeho politikou vůči SSSR, což lze částečně chápat jako spokojenost s SDI. Roberts, S. V., WASHINGTON IN TRANSITION; Reagan's Final Rating Is Best Of Any President Since 40's. *The New York Times*. 18.1.1989, dostupné na www.nytimes.com, staženo dne 1.3.2008.

⁷⁷ Brzezinski, Z., *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.-Soviet Contest*. The Atlantic Monthly Press, New York 1986, str. 153.

⁷⁸ Suchý, P., *Reagan a říše zla*...str. 106.

⁷⁹ Bowman, R., *Star Wars: A Defense Insider's Case Against the Strategic Defense Initiative*. Tarcher, Los Angeles 1986.

⁸⁰ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph*...str. 481.

Organizace spojených národů vyjádřil ochotu zasednout společně se sovětskou stranou za jednací stůl. Vyslal Sovětům několik impulzů, jako byl návrh řešit otázky odzbrojování, pravidelná setkání představitelů obou stran a ustanovení komisí, které by kontrolovaly testy jaderných zbraní. Všechny tyto Reaganovy podněty pro americko-sovětské vztahy byly některými členy jeho administrativy vnímány jako změna tvrdé linie vůči SSSR, a tudíž jako ohrožení dalších investic do zbrojení.⁸¹ Nicméně se mu podařilo voličům v prezidentských volbách ukázat, že jeho koncepce vojenské politiky vůči Sovětům funguje. Obavy ze sovětských reakcí na SDI byly nahrazeny úspěchem z obnovení americko-sovětských jednání o odzbrojení.

Reagan po vítězství ve volbách neplánoval žádnou zásadní změnu ve své bezpečnostní a obranné politice vůči SSSR. Nebyl rovněž přístupný žádnému kompromisu v oblasti zrušení výzkumu a vývoje Strategické obranné iniciativy.

3. 1 Vývoj kontroly zbrojení

Druhé Reaganovo funkční období bylo bohaté na summity obou hlavních představitelů bipolárního světa. Docházelo i nadále ke schůzkám ministrů SSSR a USA. Ještě před Reaganovou inaugurací v lednu 1985 se setkal ministr zahraničních věcí Shultz se svým sovětským protějškem. Oba se shodli na neodkladné potřebě zasednout v blízké době k jednacímu stolu. Bylo rozhodnuto o zahájení nových rozhovorů o kosmických a jaderných zbraních. Sověti přistoupili na americký požadavek, aby byly rozhovory rozděleny do tří sekcí vždy podle příslušného typu zbraní, o kterých se bude jednat, na strategické jaderné zbraně, rakety středního doletu a nukleární a vesmírné systémy.⁸² Řešit se měly i otázky definitivního zastavení závodů v budování jaderných systémů, jejichž počet měl být posléze redukován. Dále se měla projednat oblast závodů v militarizaci kosmu. Následné snížení počtu zbraní mělo vyústit až k definitivní eliminaci nukleárních zbraní.⁸³

⁸¹ Garthoff, R., *The Great Transition...*str. 161.

⁸² Preparing for Negotiations with the Soviet Union (NSC-NSDD-160), 24.1.1985, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

⁸³ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph...*str. 514-519.

3. 1. 1 Ženevský summit

Už na 12. března 1985 bylo domluveno další kolo rozhovorů USA – SSSR. Americká strana přišla s nabídkou menších ústupků v oblasti SDI za redukci počtu sovětských balistických raket.⁸⁴ Ke konsensu ale nedošlo, protože stejně jako v minulých letech, tak i tentokrát sovětská strana trvala na úplném zastavení programu SDI. A to byl hlavní důvod, proč druhé kolo ženevských jednání v červenci 1985 skončilo. Zároveň byl ale stanoven termín summitu představitelů obou velmocí, tedy Reagana a Gorbačova. Druhý jmenovaný, který na jaře 1985 vystřídal ve funkci generálního tajemníka KSSS Konstantina Černěnka, se ostatně netajil kritikou dosavadního průběhu jednání. K výměně došlo také na pozici ministra zahraničí. Sovětská stálice Andrej Gromyko postoupil svoji pozici Eduardu Ševarnadzemu a sám se stal předsedou prezidia Nejvyššího sovětu. Nový ministr zahraničí během konání třetího kola ženevských jednání v září 1985 přišel s návrhem, aby obě země snížily počet svých útočných strategických zbraní o polovinu. Přičemž podle této definice strategických zbraní by Spojené státy zredukovaly svůj arzenál více než SSSR. V konečné fázi by měly asi o 430 takovýchto systémů více. Přesto USA nemohly na návrh přistoupit, neboť sovětský plán zahrnoval i dodatek o tom, že snížení se týká pouze těch zbraní, které jsou schopny zasáhnout území druhé supervelmoci. Toto bylo ale pro Američany značně nevýhodné, protože by to znamenalo stažení raket středního doletu v Evropě. Sověti by těžili ze svých nedostatků, například z absence raket s plochou dráhou letu odpalovaných z moře nebo z raket rozmístěných v Evropě, které nebyly schopny zasáhnout americké území. Dále by USA nebylo povoleno vyvíjet střelu Midgetman. Ale sovětskou obdobu, tedy SS-24 a SS-25, by dále vyvíjet možno bylo. Jako další podmínku si Sověti stanovili i redukci nukleárních bomb. Navíc tento plán počítal s tím, že do redukce bude zahrnuto jen 30% sovětských interkontinentálních raket.⁸⁵ Další podmínkou, které Američané nemohli vyhovět, byl například i požadavek na nevyvíjení a nevynášení zbraní do kosmu, čímž byly zřejmě míněny antisatelitní zbraně a protiraketová obrana s prvky umístitelnými v kosmu.

Reagan za tímto požadavkem oprávněně viděl snahu o ukončení vývoje SDI. Američané nakonec tento návrh hodnotili poměrně pozitivně, hlavně díky sovětské snaze o formování nové odzbrojovací iniciativy. Ta naznačila, že by mohlo dojít ke sblížení snah obou táborů, protože Spojené státy se dlouhodobě snažily o dohodu v oblasti redukce útočných systémů. Nicméně z důvodu nerovnosti v počtu zamýšleného snížení střel a hlavic nemohly USA na

⁸⁴ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph...*str. 570.

⁸⁵ *Ibidem*, str. 577.

tento návrh přistoupit a popřít tak svoji dlouhodobě deklarovanou snahu o rovnováhu v odzbrojování. Ševarnadze nabídl americké straně i další plány z oblasti odzbrojení obou supervelmocí. Tyto návrhy se týkaly především stagnace dalšího vývoje zbraní, které využívají nové fyzikální poznatky, a jejich následného užití. V návrzích bylo dále zmíněno například zastavení zvyšování rozpočtu na vojenské výdaje, nešíření jaderných zbraní do zemí, kde prozatím nebyly, a zákaz vysílat další vojenské jednotky do jiných států. I tyto návrhy byly ale americkou administrativou zamítnuty jako neakceptovatelné. Ševarnadze tyto neúspěchy tlumočil Gorbačovovi, který se proto rozhodl nabídnout Velké Británii a Francii rozhovory o redukci jaderných raket středního doletu. Rozhovorům ale neměla být účastna americká strana. Obě západoevropské země odmítly na rozhovory přistoupit. Gorbačov se také vyjádřil, že sníží počet raket SS-20 umístěných v Evropě na stav před začátkem rozmisťování amerických GLCM a Pershing II do západní Evropy. SSSR počítal s tím, že tento akt bude jednostranný. Toto skutečně splnil, když deaktivoval svých 27 raket.

Dalším důvodem, proč americko-sovětské vztahy v roce 1985 ochladly, byly nepochybně špionážní aféry. Jednalo se například o případ rodiny Walkerů, kteří podávali SSSR informace o americkém námořnictvu, jehož zaměstnanci byli. Dále je možno zmínit případ Edwarda L. Howarda, pracovníka CIA, díky jehož informacím bylo v SSSR odhaleno několik amerických agentů. Za příklady z druhé strany může sloužit Oleg Gordijevskij. Ten se rozhodl pro přechod z KGB do západního tábora. Informace ze SSSR Američanům podával rovněž sovětský inženýr Adolf G. Tolkačev, který byl po odhalení popraven.⁸⁶

Nicméně ani tyto aféry nic nezměnily na smluveném summitu Gorbačov-Reagan. Americká strana si za cíl schůzky vytkla jednání o příčinách vedoucích k nedodržování závazků, které vyplývaly ze dvoustranných smluv. Mělo se diskutovat o vzájemné nedůvěře a možnosti upřednostňovat budování obranných systémů před útočnými.

Ještě před samotným summitem vyšla směrnice NSDD-194, ve které byla načrtnuta představa administrativy o jeho průběhu. Tato představa, nazvaná „budování bezpečnějšího světa“, se zabývala omezením hrozby vypuknutí jaderné války pomocí snížení početního stavu nukleárních systémů, zamezením posilování moci států prostřednictvím ozbrojeného konfliktu a snížením napětí v americko-sovětských vztazích.⁸⁷ Sověti naproti tomu nejvíce lpěli na tématech kontroly zbrojení a budoucnosti Strategické obranné iniciativy.

⁸⁶ Suchý, P., *Reagan a říše zla...* str. 188.

⁸⁷ Meeting with Soviet Leader in Geneva: Themes and Perceptions (NSC-NSDD-194), 25.10.1985, dostupné na www.fas.org.cz, staženo dne 22.10.2008.

K setkání představitelů obou supervelmocí došlo v Ženevě ve druhé polovině listopadu 1985. Při první schůzce v rámci summitu byla projednávána problematika expanze sovětského vlivu do třetího světa. Konkrétně do Afghánistánu, Kambodži nebo Nikaragui.⁸⁸ Gorbačov naznačil, že je připraven zabránit USA ve vybudování vojenské převahy. Vyjádřil odhodlání Sovětského svazu dostihnout jakékoli americké kroky v této oblasti. Navíc měl být sovětský útočný arzenál posílit tak, aby umožňoval SSSR proniknout do amerického systému strategické obrany. Zároveň měl probíhat vývoj programu, který by byl založen na stejném principu jako SDI, ale byl by daleko méně finančně nákladný. Během prvního dne jednání se oba vůdci shodli na vypracování společného prohlášení.⁸⁹

Druhý den summitu s sebou kromě problematiky dodržování lidských práv přinesl jednání o snížení počtu strategických zbraní. V této souvislosti Gorbačov vznesl požadavek na zastavení výzkumu a vývoje Strategické obranné iniciativy. Důvodem zastavení výzkumu a vývoje tohoto programu měla být obava SSSR, že s pomocí SDI by mohli Američané provést první úder na Sovětský svaz relativně beztržně. Reagan, který odmítal učinit rozsáhlejší ústupky v oblasti SDI, sovětský návrh zavrhl a nabídl sovětské straně společný postup v posilování významu obranných systémů.⁹⁰

21.11.1985, tedy poslední den summitu v Ženevě, vystoupily obě strany s prohlášením, které shrnovalo výsledky summitu. Ty sice nepřinesly zásadní změny v nejdůležitějších oblastech, jako bylo například odzbrojení, ale vyjadřovaly ochotu jednat. Obě strany se shodly na platnosti zásady 50% snížení počtu amerických i sovětských strategických jaderných zbraní. Potvrzena byla i důležitost dohody o nešíření jaderných zbraní. Prohlášení obsahovalo i zmínku o snaze dosáhnout prozatímní dohody o raketách středního doletu a snahu řešit otázku chemických zbraní. Shoda názorů panovala i v oblasti jaderné války, ke které nikdy nemělo dojít. Neměl vypuknout žádný konflikt mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem, což mělo být umocněno zastavením snahy o získání vojenské převahy. Ženevské rozhovory o odzbrojení měly pokračovat a bylo vyjádřeno společné přání Gorbačova a Reagana, aby v nich bylo dosaženo pokroku. Kromě strategických jaderných zbraní se oba rovněž dohodli na vyrovnaném a oboustranném snížení počtu konvenčních zbraní. Byl zrušen dosavadní zákaz letu sovětských aerolinií Aeroflot na americké území a

⁸⁸ Schweizer, P., *Reaganova válka. Velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem*. Ideál, Praha 2007, str. 265.

⁸⁹ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph...*str. 596-597.

⁹⁰ Garthoff, R., *The Great Transition...*str. 243.

obnovena činnost letecké přepravy mezi oběma státy.⁹¹ Na Ženevském summitu bylo rovněž dohodnuto zvýšení četnosti jednání USA se SSSR, a to nejen na té nejvyšší úrovni.

3. 1. 2 Summit v Reykjavíku

V pořadí druhý summit v Reaganově druhém funkčním období byl naplánován na 11.-12. října 1986. Místem schůzky byl islandský Reykjavík. V případě tohoto summitu nebylo cílem dosáhnout nějaké stěžejní dohody, což bylo způsobeno nedostatečnou podporou sovětských vládních kruhů Gorbačovovi. Sovětský vůdce chtěl navrhnutím a uskutečněním summitu v Reykjavíku získat u sovětských vládních kruhů větší podporu pro svoji zahraniční politiku.⁹² Charakter setkání měl být spíše soukromý, proto Reagana do Reykjavíku doprovázel pouze menší podpůrný tým. USA chtěly demonstrovat Sovětskému svazu úspěch dlouhodobé koncepce vojenské politiky. Koncepce založená na síle, dialogu a realismu se ukázala být velmi efektivní. Mezi cíle summitu řadila americká strana opět problematiku odzbrojení, lidských práv, regionálních konfliktů a vzájemných vztahů obou velmocí.⁹³

Schůzce předcházela aféra ze srpna 1986, kdy byl americkým Federálním úřadem pro vyšetřování zadržen sovětský vyslanec při sekretariátu OSN Gennadij Zacharov. Následně byl obviněn ze špionáže. Jako reakci na tento incident byl 2. září v Moskvě zadržen a obviněn ze špionáže americký novinář Nicholas Daniloff. Po vleklých vyjednáváních nakonec obě strany došly ke kompromisu, a sice že 24 hodin poté, co SSSR propustí Daniloffa, bude Zacharov vyhoštěn z území Spojených států amerických.⁹⁴ Tato aféra se stala jednou z vůbec nejvážnějších krizí v americko-sovětských vztazích v průběhu celého Reaganova druhého funkčního období.

Sovětská strana podmiňovala zahájení summitu v Reykjavíku vyřešením aféry Zacharov-Daniloff. To se do říjnového termínu summitu podařilo splnit. Reagan a Gorbačov spolu zprvu jednali za zavřenými dveřmi, kde byly probírány záležitosti lidských práv a regionálních konfliktů. Na druhou část prvního jednacího dne byli přizváni i ministři zahraničních věcí obou zemí. Američané i Sověti přišli s návrhy možných dohod v oblasti jaderného odzbrojení. Sovětská strana nabízela americké straně přistoupení na její definici

⁹¹ Garthoff, R., *The Great Transition*...str. 238-239.

⁹² Ibidem, str. 286.

⁹³ Reagan-Gorbachev Preparatory Meeting (NSC-NSDD-245), 7.10.1986, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

⁹⁴ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph*...str. 728-750.

raket středního doletu, což by znamenalo likvidaci těchto systémů v Evropě, přičemž by se do systémů určených k likvidaci nezapočítávaly francouzské a britské střely tohoto typu. Mělo být zastaveno rozmisťování střel kratšího středního doletu. Sověti tento návrh považovali za velký ústupek Spojeným státům americkým. Pro Gorbačova bylo opět nejdůležitější, aby Reagan přistoupil na jeho návrh o rozsáhlém omezení výzkumu, vývoje a testování SDI.⁹⁵ Ta by byla omezena pouze na laboratorní podmínky. Takový návrh mohl Reagan přijmout jen s těžší. Vysvětloval Gorbačovovi význam Strategické obranné iniciativy a snažil se ho získat na svoji stranu výkladem své představy o budoucnosti bez balistických raket, kde by riziko provedení prvního úderu USA ztratilo na důležitosti. Zčásti proto, že by i SSSR mohl disponovat obdobným obranným systémem. Gorbačov ale nesdílel stejný pohled na věc.

Během druhého dne jednání souhlasil Gorbačov s Američany navrženým omezením počtu nukleárních hlavic na střelách středního doletu umístěných ve Spojených státech a na srovnatelných sovětských systémech v Asii na sto kusů. Tento návrh byl zamýšlen pouze jako prozatímní, než dojde k úplnému odstranění střel delšího středního doletu.⁹⁶

Jednalo se rovněž o dodržování smlouvy ABM. Sovětský svaz prosazoval její dodržování po dobu minimálně příštích deseti let. USA ale dávaly přednost variantě dodržet smlouvu ABM v jejím rozsahu po dobu pěti let, kdy by bylo možno snížit počet strategických zbraní o polovinu. Po dobu dalších pěti let by mohlo dojít k úplnému odstranění balistických střel a zároveň po uplynutí této druhé „pětiletky“ by bylo možno umístit obranné systémy. Neshoda v této oblasti znamenala ukončení schůzky v Reykjavíku.⁹⁷

Tento summit sice nepřinesl žádné významné výsledky, ale pro Reaganovu administrativu bylo důležité Sovětům ukázat, že jejich koncepce je pevná. Reagan si byl vědom, že pokud by ustoupil sovětským požadavkům na omezení SDI, což byla pro SSSR stěžejní záležitost, oslabil by americkou pozici v příštích i stávajících jednáních.⁹⁸ Zároveň si ale díky summitu v Reykjavíku ověřil, že sovětský strach z SDI lze využít pro další sovětské ústupky a po návratu z Islandu vznikla nová směrnice stvrzující, že Reagan svůj postoj vůči Strategické obranné iniciativě nikdy nezmění.⁹⁹ Tento summit ovšem zanechal stín na vztazích USA-

⁹⁵ Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph*...str. 758-759.

⁹⁶ Ibidem, str. 765-767.

⁹⁷ Ibidem, str. 769-770.

⁹⁸ Ibidem, str. 773.

⁹⁹ Schweizer, P., *Reaganova válka*...str. 282.

západoevropští spojenci. Ti byli šokováni Reaganovým přístupem, kdy jednal bez předchozí konzultace s nimi. Reykjavík znamenal zhoršení vzájemných vztahů a oslabení důvěry.¹⁰⁰

3. 1. 3 Washingtonský summit a smlouva INF

Období po reykjavíckém summitu se neslo ve znamení stagnace americko-sovětských vztahů. V dubnu 1987 se v Moskvě setkal ministr Shultz se svým sovětským protějškem Ševarnadzem a sovětským vůdcem Gorbačovem, který přednesl návrh tzv. dvojí nuly v Evropě.¹⁰¹ To znamenalo, že by pro rakety kratšího středního doletu platilo stejné pravidlo jako pro rakety delšího středního doletu. A sice, že obě strany by disponovaly mimo Evropu pouze počtem sto hlavic. Tento návrh by musel být schválen v rámci NATO. Gorbačov se na konci setkání v Moskvě zmínil, že je nakloněn myšlence uspořádání summitu. Na něm chtěl uzavřít dohodu o raketách středního doletu, jednat o obranných systémech a učinit posun v jednáních START. Tak byla domluvena další schůzka Reagana s Gorbačovem.¹⁰²

Přesné datum a místo konání summitu bylo dohodnuto až v říjnu. Reagan si kromě témat nadnesených Gorbačovem stanovil jako prioritu setkání uplatňování dosavadní koncepce vůči Sovětskému svazu.¹⁰³ Summit se uskutečnil ve Washingtonu ve dnech 8.-10.12.1987. Již první jednací den byla podepsána pečlivě připravená smlouva o likvidaci střel středního a kratšího doletu (INF - Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty). Smlouva se týkala ze země odpalovaných raket kratšího a delšího středního doletu.

Pokud se podíváme na vývoj této problematiky v Reaganově druhém funkčním období, zjistíme, že o dohodu v této oblasti nepřestával usilovat. V rámci příprav na summit v Ženevě v roce 1985 bylo nastíněno několik variant řešení. Od té nejtvrdší, tedy nulové varianty, až po možnost snížení počtu sovětských nosičů SS-20 na úroveň amerických systémů Pershing a GLCM rozmístěných do konce roku 1985.¹⁰⁴ V roce 1986 přišel Gorbačov s odzbrojovací iniciativou, která sice ještě zvýhodňovala sovětskou stranu, ale signalizovala americké straně

¹⁰⁰ Howard, M., „A European Perspective...str. 479-480.

¹⁰¹ Tento návrh Gorbačov v červenci 1987 rozšířil na celou oblast Evropy i Asie, varianta tzv. dvojí nuly v globálním měřítku. Suchý, P., *Reagan a říše zla...*str. 223.

¹⁰² Reagan, R., *Život jednoho Američana...*str. 639-644.

¹⁰³ My Objectives at the Summit (NSC-NSDD-288), 10.11.1987, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

¹⁰⁴ Suchý, P., „Smlouva o likvidaci střel středního a kratšího doletu (INF).“ In: Kuchyňková, P.; Suchý, P. (eds.): *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005, str. 95.

ochotu k jednání a ústupkům. Dalším krokem k aktivnímu zapojení SSSR do kontroly zbrojení byl sovětský návrh na odstranění raket středního doletu omezeného však pouze na evropské území. Američané naproti tomu tlačili Sověty k přijetí nulové varianty.¹⁰⁵ Proti myslí jim byl sovětský požadavek nezahrnovat do případné smlouvy asijské území. Americký plán nabízel sovětské straně obdobné řešení jako v Evropě, kterého mělo být dosaženo do konce roku 1989. Plán byl rozpracován tak, že by Sovětský svaz a Spojené státy americké omezily do konce roku 1987 své v Evropě rozmístěné rakety delšího středního doletu odpalované ze země na 140 kusů. Sověti by navíc totéž provedli i se svými raketami této třídy v Asii. O další polovinu by byly tyto rakety sníženy americkou i sovětskou stranou v následujícím roce. Ke konečnému odstranění střel této třídy by došlo na konci roku 1989.¹⁰⁶ Po několika další neúspěšných pokusech (například Gorbačova na summitu v Reykjavíku) obou stran, přišel v červenci 1987 Gorbačov s již zmíněnou variantou tzv. dvojí nuly v globálním měřítku, která zahrnovala i oblast Asie. Na tuto variantu byly ochotny přistoupit obě strany, a tak nic nebránilo v podpisu smlouvy INF.

Spojené státy americké a Sovětský svaz se zavázaly k odstranění svých raket kratšího i delšího středního doletu odpalovaných ze země. Přičemž za střely krátkého doletu byly považovány střely s doletem 500-1 000 kilometrů a střely středního doletu byly definovány doletem v rozpětí 1 000-5 500 kilometrů.¹⁰⁷ Měly být eliminovány všechny rozmístěné (i nerozmístěné) rakety středního doletu a navíc všechna podpůrná a odpalovací zařízení pro tuto třídu raket. Poté, co by smlouva vešla v platnost, mělo do tří let dojít k úplnému odstranění tohoto typu raket. U raket kratšího doletu a jejich odpalovacích a podpůrných zařízení byla tato doba stanovena na 18 měsíců. Všechna výše zmíněná opatření se týkala amerických systémů středního doletu Pershing II a GLCM, a kratšího doletu Pershing IA. Na sovětské straně se smlouva vztahovala na systémy středního doletu SS-20, SS-4 a SS-5, a kratšího doletu SS-12 a SS-23. Smlouva upravovala i budoucí testování a výrobu obou tříd raket a jejich systémů. Konkrétně tak, že je zakazovala. Důležitým prvkem ve smlouvě INF bylo zavedení systému přímých inspekcí likvidačních a výrobních zařízení a raketových základen. Dále byla jako důsledek smlouvy ustanovena tzv. Zvláštní verifikační komise, která měla za úkol dohlížet na naplňování cílů smlouvy. Ke vzájemné informovanosti a

¹⁰⁵ U.S.Response to Gorbachev's January Arms Control Proposals (NSC-NSDD-214), 21.2.1986, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

¹⁰⁶ Suchý, P., „Smlouva o likvidaci střel...str. 96.

¹⁰⁷ Treaty Between the United States of America and the Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, 8.12.1987, dostupné na www.fas.org, staženo dne 10.4.2009.

koordinovanosti mělo sloužit i Centrum pro snižování jaderného rizika. Šestnáctý článek smlouvy INF řešil otázku platnosti smlouvy. Byla časově neomezená, ale existovala možnost vypovězení jedním ze signatářů.¹⁰⁸

Smlouva INF znamenala první americko-sovětskou smlouvu, která odstraňovala určitý druh raket. Prosazení nulové varianty navíc znamenalo úspěch Reaganem dlouhodobě prosazované obranné a vojenské politiky. Podpis smlouvy vyvolal u některých sovětských autorů (např. Aleksej Georgijevič Arbatov) i negativní reakce. Sověti měli v této třídě raket značnou převahu, eliminovali 1846 těchto systémů oproti 846-ti americkým, což po podpisu INF vedlo k diskusi o špatném vlivu nového sovětského myšlení na směřování zahraniční politiky SSSR.¹⁰⁹ Vedle kritiky, která zaznívala ze SSSR, smlouvu INF kritizovali i někteří američtí politici. Mezi nimi byl například Richard Nixon, Alexandr Haig nebo Henry Kissinger. Vyčítali jí především to, že po stažení raket této třídy by mohl mít SSSR prostor pro posílení své pozice díky převaze v konvenčních silách. Proces denuklearizace pro ně neznamenal nutně posílení stability.¹¹⁰ Obecně byla ale smlouva INF chápána jako zásadní akt, který snížil napětí v americko-sovětských vztazích a posílil bezpečnosti v Evropě.

Kromě této problematiky byla na washingtonském summitu projednávána i otázka dohody ABM. Výzkum a vývoj SDI měl i nadále probíhat v souladu s touto smlouvou. Žádný ze signatářů nemohl smlouvu ABM ve stanoveném období vypovědět, přičemž délka tohoto období nebyla ve Washingtonu stanovena. Obě strany se dále dohodly na jednáních o konvenčních silách v Evropě a o strategické stabilitě. Termín konání těchto jednání nebyl stanoven.¹¹¹

3. 1. 4 Summit v Moskvě

Washingtonský summit utvrdil Reaganovu administrativu v tom, že Sověti mají skutečný zájem na americko-sovětských jednáních. Díky svým ekonomickým problémům byli ochotni učinit ústupky i ve vojenské politice. Prioritou v mezisummitovém období zůstávaly, jako v celém Reaganově funkčním období, politika vůči SSSR. Docházelo k četným schůzkám

¹⁰⁸ Treaty Between the United States of America and the Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range...

¹⁰⁹ Arbatov, A. G., *Lethal Frontiers: A Soviet View of Nuclear Strategy, Weapons, and Negotiations*. Praeger, New York 1998, str. 228-232.

¹¹⁰ Suchý, P., „Smlouva o likvidaci střel...str. 104.

¹¹¹ Suchý, P., *Reagan a říše zla...str. 229-230.*

amerických a sovětských představitelů na nejrůznějších úrovních. Na jedné z nich, při setkání ministrů zahraničí, byl dohodnut summit, který se měl konat ve dnech 29.5.-2.6.1988 v Moskvě. Na programu summitu měla být sovětská přítomnost v Afghánistánu a jednání o konvenčních zbraních, která byla nakonec kvůli americké nechuti jednat na základě nepravdivých sovětských dat o těchto zbraních z programu vypuštěna.¹¹² Na summitu v Moskvě chtěl Reagan před odchodem z úřadu prezidenta Spojených států amerických demonstrovat úspěchy své politiky. Věděl, že připravit smlouvu START I k podpisu v Moskvě se mu už nepodaří. Zřejmě i proto dominovala moskevskému summitu otázka dodržování lidských práv. Gorbačovovi se nepodařilo prosadit do programu jednání problematiku konvenčních sil, a ani nedokázal přimět Reagana k ústupkům v oblasti SDI. Bodem, na kterém se naopak obě země shodly, byla v rámci dohody START I otázka verifikace mobilních mezikontinentálních střel a ze vzduchu odpalovaných raket s plochou dráhou letu. Tento krok výrazně přispěl k finalizaci smlouvy START I, což byl jeden z hlavních přínosů moskevského summitu.¹¹³ Určitou reflexí předešlého summitu ve Washingtonu se stala skutečnost, že právě na summitu v Moskvě vstoupila v platnost smlouva INF.

Moskevský summit nepřinesl podpis žádné ostře sledované smlouvy, ale potvrdil zlepšování americko-sovětských vztahů. Mimo tento summit stále probíhala v Ženevě jednání o odzbrojení. To vše znamenalo posilování bilaterálních vztahů. Zabránit vzniku přímého vojenského konfliktu mělo i navázání kontaktů ve vojenské oblasti.¹¹⁴ SSSR navrhl Spojeným státům, že pokud přistoupí na jeho požadavek desetiletého dodržování smlouvy ABM, je ochoten uvažovat o demontáži svého radaru proti mezikontinentálním balistickým raketám, který se budoval v Krasnojarsku. To Američané odmítli.¹¹⁵

Schůzka Ševarnadzeho a Shultze v New Yorku, která se týkala přípravy dalšího kola jednání o likvidaci a úplném zákazu chemických zbraní, předcházela newyorské schůzce Reagana s Gorbačovem. Během této poslední schůzky obou státníků potvrdil Gorbačov

¹¹² Garthoff, R., *The Great Transition*...str. 344.

¹¹³ Kuchyňková, P., „Smlouvy o redukci...str. 58.

¹¹⁴ U.S.-Soviet Defense and Military Relations (NSC-NSDD-311), 28.6.1988, dostupné na www.fas.org, staženo dne 22.10.2008.

¹¹⁵ Reagan, R., *Život jednoho Američana*...str. 665-669.

demontáž krasnojarského radaru.¹¹⁶ Reagan vyzdvihl stahování sovětských vojsk z Afghánistánu.¹¹⁷

3. 2 Finalizace smlouvy START I

Ve druhém funkčním období Reaganovy administrativy došlo k posunu v jednáních o redukci a omezení počtu strategických útočných zbraní. Obě supervelmoci se na začátku roku 1985 dohodly na zahájení nových jednání. V novém kole ženevských jednání se mělo diskutovat o strategických útočných zbraních, vesmírných systémech a jaderných střelách středního doletu. Sověti dbali na provázanost všech tří témat. Šlo jim především o dosažení pozice, kdy by mohli učinit ústupky v oblasti redukce počtu svých strategických zbraní za podmínky zastavení výzkumu a vývoje SDI. Tato podmínka limitovala všechna tři témata obnovených ženevských jednání. To, že USA nesouhlasily se vzájemnou provázaností témat, bylo vyjádřeno i vysláním tří oddělených delegací, které vedl Max M. Kampelman. I když byla jednání zpočátku spíše nekonkrétní, byla chápána jako podstatný krok pro zlepšení americko-sovětských vztahů. Sovětská delegace, v čele s Viktorem Karpovem¹¹⁸, zjišťovala, že kvůli stále se zvyšujícím americkým výdajům na obranu a vývoj SDI, bude nezbytně nutné učinit ústupky a dosáhnout dohody se Spojenými státy americkými. Sověti brali velice vážně možnost, že by americká strana SDI vyvinula a umístila. Jejich obavy vyplývaly především z toho, že by takovýto systém mohl v případě útoku odstranit část sovětských útočných zbraňových systémů. Sovětská delegace tudíž nevěděla, jaké podmínky by měla přesně vyjednat. V roce 1986 přednesla sovětská strana návrh na úplné jaderné odzbrojení, kterého mělo být dosaženo do 15-ti let. Tento návrh, tzv. Gorbačovova iniciativa, měl Sověty uchránit před další etapou závodů ve zbrojení, kterou už si sovětská ekonomika nemohla dovolit. Pozitivním signálem byl i podpis smlouvy INF na konci roku 1987.¹¹⁹ Klíčovou událostí pro finalizaci smlouvy START I byl Moskevský summit, kde se sblížily postoje obou

¹¹⁶ Američané vznášeli stížnosti, že krasnojarský radar porušuje ustanovení smlouvy ABM. Shultz, G. P., *Turmoil and Triumph...*str. 1107-1109.

¹¹⁷ Ještě před touto schůzkou byla 14.dubna 1988 podepsána USA, SSSR a Pákistánem v Ženevě dohoda o stažení sovětských vojsk ke dni 15.8.1988. Berghe, Y. V., *Velké nedorozumění? Dějiny studené války. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1996, str. 177.*

¹¹⁸ Talbott, S., *Deadly Gambits...*str. 277-285

¹¹⁹ Viz. kapitola 3. 1. 3. *Washingtonský summit a smlouva INF.*

supervelmocí.¹²⁰ Neústupnost Ronalda Reagana a ekonomická realita Sovětského svazu pomohly předjednat to, co svými podpisy v Moskvě stvrdili 31.7.1991 prezident USA George Bush a generální tajemník KSSS Michail Gorbačov.¹²¹

Podpis smlouvy START I znamenal faktickou redukci a omezení počtu strategických jaderných zbraní. Smlouva START I kromě zmírnění napětí v americko-sovětských vztazích předznamenala konec Studené války.

¹²⁰ Viz. kapitola 3. I. 4. *Summit v Moskvě*.

¹²¹ START I Treaty, 31.7.1991, dostupné na www.state.gov, staženo dne 5.5.2008.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat vliv koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy na změnu chování Sovětského svazu. Zkoumání bylo podrobena již samotné formování koncepce vojenské politiky, jejíž páteř tvořily americko-sovětské dohody o odzbrojení a kontrole zbrojení. Navzdory tomu, že detailní analýza byla obtížně proveditelná, byly sestaveny podklady, které vyhovují potřebám analytické práce daného rozsahu. Z provedené analýzy nejpodstatnějších kroků, které Reaganova administrativa učinila v oblasti vojenské politiky, byly vyvozeny závěry.

Již ve své předvolební kampani se odmítal Ronald Reagan smířit s tehdejší podobou vojenského i politického uvolňování napětí mezi USA a SSSR. Americko-sovětské vztahy postavené na principech tzv. détente totiž přinášely výhody jen sovětské straně, zatímco americkou stranu poškozovaly. Reagan měl již od dob, kdy stanul jako guvernér v čele státu Kalifornie, ucelené a pevné názory na Sovětský svaz i samo détente.

Z prezidentských voleb roku 1980 vzešel Reagan jako vítěz a na počátku roku 1981 byl slavnostně uveden do úřadu. Problémem, se kterým se potýkal po celý první rok ve funkci prezidenta Spojených států amerických, byla absence vlastní koncepce vojenské politiky. Reaganovi spolupracovníci se snažili tuto skutečnost zastříti a nedostatek částečně vyřešili tím, že si dočasně osvojili Carterovu koncepci z přelomu 70. a 80. let. Tato koncepce, která byla reakcí na sovětskou invazi do Afghánistánu z roku 1979, se vyznačovala tvrdým a nekompromisním postojem k SSSR. Přístup obou prezidentů, Cartera a Reagana, k realizaci této koncepce se však výrazně lišil. Zatímco Carter považoval tuto tvrdou vojenskou politiku za poslední možné východisko, Reagan byl předvzděčen o tom, že jde o jediný správný přístup k Sovětskému svazu. a měl tedy skutečný zájem uvést tuto politiku do praxe.

Ronald Reagan bývá srovnáván s americkým prezidentem Dwightem D. Eisenhowerem, od kterého si vypůjčil některé prvky z vojenské politiky vůči SSSR. Jedná se zejména o zadržování a především o zatlačování komunismu.¹²² Tyto prvky se následně staly základem koncepce obranné a bezpečnostní politiky Reaganovy administrativy vyhlášené na konci roku 1981. Nová koncepce si žádala obrovské výdaje na obranu. Byly to právě tyto položky ve federálním rozpočtu, které zapříčinily vysoké zadlužení USA, které se podařilo splatit až administrativě prezidenta Billa Clintona. Součástí koncepce vojenské politiky Reaganovy

¹²² Kengor, P., „Comparing Presidents Reagan and Eisenhower“, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 1998.

administrativy bylo posilování a modernizace vojenského arzenálu, čímž se mělo dosáhnout udržení strategické rovnováhy. Zahájením nových zbrojních programů Reagan sovětské vedení vyděsil. Mezi tyto zbrojní programy se řadily například vývoj raket Trident II, které se začaly vyrábět na přelomu Carterova a Reaganova funkčního období nebo obnovení vývoje bombardéru B-1 Lancer z roku 1981. Reagan navíc umocnil zamýšlené kroky ve vojenské politice USA ostrou rétorikou. Strach z technologické zaostalosti SSSR zesílila i plánovaná modernizace strategické triády Spojených států. Všechny tyto kroky měly vliv na změnu v přístupu Sovětského svazu k účasti na jednáních o kontrole zbrojení a odzbrojení.

Reaganova administrativa představila na počátku prvního funkčního období agendu, podle které měly být vztahy USA-SSSR založeny na dialogu a změně sovětského jednání ve čtyřech oblastech, a sice v oblasti vojenské rovnováhy, odzbrojování, ekonomické bezpečnosti a regionální stability.

Vyhlášení Strategické obranné iniciativy na jaře roku 1983 bylo jedním z nejdůležitějších mezníků 80. let ve vojenské politice USA vůči SSSR. I přes nepravděpodobnou možnost vybudovat obranu, která by byla stoprocentně účinná, by SDI narušovala strategickou rovnováhu sil. Pokud by účinnost Strategické obranné iniciativy nebyla stoprocentní, měla by SDI smysl jen jako součást plánovaného prvního jaderného útoku Spojených států amerických na Sovětský svaz. I přesto bylo vyhlášení SDI jedním z důvodů, proč Sověti opět zasedli k jednacímu stolu a projednávali body vytyčené Reaganovou administrativou. Tento efekt mělo SDI i v Reaganově druhém volebním období. Strategická obranná iniciativa se tedy podílela na změně sovětského chování.

Další zlom nastal na podzim roku 1983, když došlo k realizaci druhé koleje tzv. dvojího rozhodnutí NATO a bylo zahájeno rozmísťování amerických raket v západní Evropě. Sověti, kteří marně spoléhali na vliv mírového hnutí v západní Evropě a ve Spojených státech amerických, v reakci na rozmísťování opustili ženevská jednání. Tímto došlo k dočasnému zhoršení americko-sovětských vztahů.

Důležité bylo, že Reagan i v období, kdy Sověti odešli ze ženevských jednání, nadále zdůrazňoval ochotu jednání obnovit. Důraz byl administrativou kladen zejména na to, aby výsledky jednání vedly ke skutečnému snížení počtu zbraňových systémů za podmínky zachování rovnováhy sil. Reagan lpěl na jednáních, která by se dotýkala nejen strategických zbraní, ale i zbraní konvenčních a raket středního doletu.

První funkční období Reaganovy administrativy lze tedy považovat za období, kdy se zformovala konsistentní koncepce vojenské politiky. Prvky, na kterých se tato koncepce zakládala, byly neústupně administrativou prosazovány. Sovětský svaz se nepodařilo přinutit

ke změně jednání na mezinárodním poli. Avšak menší ústupky, které byla sovětská strana ochotna učinit, naznačovaly, že koncepce obranné a bezpečnostní politiky Reaganovy administrativy je účinná a svých cílů by mohla dosáhnout ve druhém funkčním období.

Koncepce vojenské politiky Spojených států se v Reaganově druhém funkčním období nepatrně změnila, ale její zásady zůstaly zachovány. Změna spočívala konkrétně v ochotě administrativy učinit Sovětům menší ústupky. Reagan navíc našel v novém generálním tajemníkovi Gorbačovovi partnera pro jednání. V osmdesátých letech se generální tajemníci KSSS ve funkci rychle střídali, i proto bylo těžké navázat trvalejší vztahy mezi nejvyššími představiteli obou supervelmocí. Reagan s Gorbačovem se scházeli pravidelně po celé druhé funkční období. Výsledkem summitů bylo sbližování postojů obou představitelů v otázce odzbrojení. Ve druhém funkčním období byl Reagan kritizován nejen zastánci détente, ale i zastánci tvrdé linie, kteří měli obavu, že se od tvrdé linie odkloní. Tato obava se ale ukázala jako neopodstatněná.

Jak již bylo zmíněno, ve druhé polovině osmdesátých let nedošlo k žádné výrazné změně v koncepci vojenské politiky USA. Kontinuita v prosazování této koncepce přinesla úspěch v podobě podpisu smlouvy INF. Tato smlouva o likvidaci raket celé jedné třídy v Evropě pomohla k podpisu smluv vojensky ještě významnějších. To se týkalo především smlouvy START, jež byla finalizována v posledním roce Reaganovy administrativy, ale podepsána byla již administrativou prezidenta George Bushe staršího.

Lze tedy konstatovat, že koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy byla relativně konsistentní a administrativa ji s menšími odchylkami uplatňovala po obě funkční období. Tato politika USA dokázala změnit chování SSSR. Sovětská strana byla donucena, aby reagovala na kroky americké strany. Rovněž byl zastaven sovětský expansionismus, což bylo považováno za splnění jednoho z největších cílů zahraniční politiky USA.

Analýza politiky USA vůči SSSR praktikované v 80. letech 20. století poukázala na důležitost ekonomické dimenze americko-sovětských vztahů. Reagan zahrnul ekonomickou bezpečnost do priorit své zahraniční politiky. Užší spolupráci a ekonomickou pomoc podmínil ukončením sovětského expansionismu a změnou chování SSSR na mezinárodním poli. Ekonomická realita Sovětského svazu nebyla nikterak lichotivá. Prohlubující se ekonomická krize si vyžadovala reformy. Sověti potřebovali finance, které si ale žádal též jejich rozpočet na obranu. Zde je rovněž možno hledat prameny sovětské motivace k intenzivním jednáním o odzbrojení.

V souvislosti s politikou Reaganovy administrativy uplatňované vůči Sovětskému svazu je potřeba zmínit oblast dodržování lidských práv. Spojené státy se snažily podporovat disidenty a demokratizační hnutí nejen v samotném SSSR, ale rovněž v sovětských satelitech. Podpora těchto hnutí měla za cíl destabilizovat komunistický režim zevnitř. Reagan se snažil zahrnout téma dodržování lidských práv do agendy americko-sovětských jednání a apelovat na sovětské vůdce, aby tuto otázku nepodceňovali a lidská práva v praxi skutečně dodržovali.

Kromě politiky diferenciací uplatňované vůči východoevropským státům, si Spojené státy jako jeden z dalších cílů zahraniční politiky vytkly posílení vztahů se západoevropskými spojenci. I přes rozpory, například neochotu západoevropských států ukončit hospodářské détente se Sovětským svazem, se Reaganovi podařilo vztahy se zeměmi západní Evropy stabilizovat a najít si v některých představitelích západoevropských vlád silné spojence (jedním z nich byla například britská premiérka Margaret Thatcherová).

Z analýzy vojenské politiky Reaganovy administrativy jednoznačně vyplývá, že hypotéza nemůže být potvrzena bez spojitosti s ekonomickou dimenzí americko-sovětských vztahů a ekonomickou situací uvnitř Sovětského svazu. Z komparace obou funkčních období rovněž vyplývá, že obranná a bezpečnostní strategie, zformovaná administrativou v jejím prvním funkčním období, způsobila na počátku 80. let dočasné ochlazení americko-sovětských vztahů a od poloviny osmdesátých let přispěla tato strategie (společně s dalšími faktory) k postupnému oteplování vztahů mezi supervelmocemi. Reaganova neústupnost v prvním funkčním období tak přinesla úspěch především ve druhém funkčním období. Dále lze konstatovat, že koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy byla s menšími odchylkami praktikovaná po celých osm let. Leitmotivem této koncepce se stalo zadržování a zatlačování komunismu.

Oba tábory od sebe dělila přibližně čtyřicet let Železná opona. Představitelé Sovětského svazu a všech tří administrativ prezidentů Nixona, Forda a Cartera se snažili nalézt recept na modus vivendi, který by vyhovoval všem zúčastněným. Teprve až Reaganova administrativa se nesnažila o soužití se SSSR, ale vyžadovala přímo zničení jeho komunistického zřízení. Receptem na ukončení Studené války, jak se ukázalo, nebyla ani Trumanova koncepce zadržování komunismu, ani Nixonovo pojetí politiky détente. Jako nejúčinnější lék na nemoc zvanou Studená válka se ukázala kombinace faktoru vyčerpanosti sovětské ekonomiky s neústupností Reaganovy koncepce míru skrze sílu.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá koncepcí vojenské politiky administrativy prezidenta Ronalda Reagana. V práci byly analyzovány jednotlivé kroky, které administrativa provedla v oblasti vojenské politiky vůči Sovětskému svazu. Práce byla vystavěna tak, aby bylo možno posoudit do jaké míry byla koncepce vojenské politiky kontinuální. K tomuto účelu posloužilo rozdělení práce na dvě části, tj. na první a druhé funkční období.

Z provedené analýzy vojenské politiky USA vůči SSSR v 80. letech 20. století vyplynulo, že administrativa po celá dvě funkční období dodržovala koncepci obranné a strategické politiky vypracované na konci roku 1981. Tato koncepce byla doplňována v období let 1982-1984.

V prvním funkčním období se americko-sovětské vztahy díky uplatňování této koncepce zhoršily. Reagan prosazoval tvrdou linii vůči SSSR. Sovětská strana v reakci na rozmíst'ování amerických raket v západní Evropě opustila ženevská jednání o kontrole zbrojení. Impulsem, který změnil sovětský přístup k obnovení americko-sovětských jednání, bylo zčásti vyhlášení Strategické obranné iniciativy Reaganovou administrativou a zčásti neudržitelná ekonomická situace Sovětského svazu.

Reaganova administrativa uplatňovala i ve druhém funkčním období tvrdou linii vůči Sovětům. Koncepce vojenské politiky, zformovaná na konci roku 1981, začala přinášet úspěchy. Za změnu k lepšímu se dal považovat i nástup Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu. Reagan si nedokázal s Gorbačovovými předchůdci, kteří se ve funkci generálního tajemníka SSSR rychle střídali, vybudovat pevné vztahy. Gorbačov, který si byl vědom neodkladné potřeby reformovat Sovětský svaz zevnitř, nutně potřeboval prostředky, kterými by reformy financoval. Možností, jak tyto prostředky získat, bylo snížení rozpočtu na obranu. Odtud pramení ochota sovětského vůdce jednat s americkou stranou o odzbrojení.

Závěrem lze konstatovat, že koncepce vojenské politiky Reaganovy administrativy byla ve svých zásadách kontinuální. Její vliv na změnu sovětského chování však nelze posoudit bez spojitosti s ekonomickou otázkou.

Summary

Bachelor thesis deals with the military policy concept of the Ronald Reagan's administration. There were the individual steps in the military sphere analyzed in this work that were taken by the U.S. government against the USSR. The thesis was construed in a way that enables us to judge to which extent was the Reagan's military concept continuous and consistent. The division to the first and the second term was used to reach the goal.

The analysis applied showed that the U.S. administration stuck to the concept that was drawn in the end of 1981. This concept was then amended in the period between 1982 and 1984.

In the first term, the mutual relations deteriorated as a result of the sticking to the hard line toward the USSR. The Soviet on their side left the talks in Geneva on arms controls reacting to the U.S. approach. The INF Treaty played a role, partly, in Soviets' reconsideration of the strategy and their return to the table. Partly, it was due to the unsustainable economic situation of the USSR.

Reagan's administration asserted the hard line also in its second term. It was not until that time when the military concept started to deliver positive returns. Mikhail Gorbachev assuming power can also be counted as a change for the better. Reagan did not manage to establish firm relationships with Gorbachev's predecessors of whom neither had endured long enough. Gorbachev, well aware of an immediate need for reforms, desperately lacked sources of investments. From this imply the willingness of the Soviet leader for talks with his American counterpart on disarmament.

In the end, we can state that the military policy concept of the Reagan's administration was continuous and consistent in principle. Its influence upon the change in Soviets' behaviour, however, cannot be judged without sufficient attention paid to the economic situation of the USSR in the 1980s.

Použitá literatura

Prameny

Meeting with Soviet Leader in Geneva: Themes and Perceptions (NSC-NSDD-194), 25.10.1985, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-194.htm>.

My Objectives at the Summit (NSC-NSDD-288), 10.11.1987, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-288.htm>.

Preparing for Negotiations with the Soviet Union (NSC-NSDD-160), 24.1.1985, dostupné <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-160.htm>.

Reagan-Gorbachev Preparatory Meeting (NSC-NSDD-245), 7.10.1986, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-245.htm>.

Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The „Double-Track“ Decision on Theatre Nuclear Forces), 12.12.1979, dostupné na http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm?selectedLocale=en.

START I Treaty, 31.7.1991, dostupné na <http://www.state.gov/t/vci/trty/104056.htm#1>.

The M-X Program (NSC-NSDD-69), 22.11.1982, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-288.htm>.

Treaty Between the United States of America and the Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, 8.12.1987, dostupné na <http://www.fas.org/nuke/control/inf/text/inf.htm>.

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-ballistic Missile Systems, 26.5.1972, dostupné na <http://www.state.gov/t/vci/trty/101888.htm#text>.

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms, Together with Agreed Statements and Common Understandings Regarding the Protocol, 18.6.1979, dostupné na <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-2.html>.

U. S. National Security Strategy (NSC-NSDD-32), 20.5.1982, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-32.htm>.

U. S. Policy Toward Eastern Europe (NSC-NSDD-54), 2.9.1982, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-054.htm>.

U. S. Relations with the U. S. S. R. (NSC-NSDD-75), 17.1.1983, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-75.htm>.

U. S. Response to Gorbachev's January Arms Control Proposals (NSC-NSDD-214), 21.2.1986, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-214.htm>.

U. S. - Soviet Defense and Military Relations (NSC-NSDD-311), 28.6.1988, dostupné na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-311.htm>.

WEINBERGER, Caspar (1983), *Annual Report to the Congress 1983*. Washington: U. S. Government Printing Office. 350 str.

WEINBERGER, Caspar (1984), *Annual Report to the Congress 1984*. Washington: U. S. Government Printing Office. 60 str.

WEINBERGER, Caspar (1987), *Annual Report to the Congress 1987*. Washington: U. S. Government Printing Office. 336 str.

Literatura

ARBATOV, Alexej G. (1988), *Lethal Frontiers: A Soviet View of Nuclear Strategy, Weapons, and Negotiations*. New York: Praeger. 296 str. ISBN 0-275-93017-3.

BERGHE, Yvan Vanden (1996), *Velké nedorozumění? Dějiny studené války*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 231 str. ISBN 80-85864-24-X.

BOWMAN, Robert (1986), *Star Wars: A Defense Insider's Case Against the Strategic Defense Initiative*. Los Angeles: Tarcher. 180 str. ISBN 0-87477-377-6.

BRZEZINSKI, Zbigniew (1986), *Game Plan: A Geostategic Framework for the Conduct of the U.S.-Soviet Contest*. New York: The Atlantic Monthly Press. 288 str. ISBN 978-0871130846.

GARTHOFF, Raymond L. (1985), *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Washington, D.C.: The Brookings Institution. 1226 str. ISBN 0815730411.

GARTHOFF, Raymond L. (1994), *The Great Transition: American-Soviet Relations an the End of the Cold War*. Washington, D. C.: The Brookings Institution. 848 str. ISBN 0815730594.

HAIG, Alexander M. (1984), *Caveat: Realism, Reagan and Foreign Policy*. New York: Macmillan. 367 str. ISBN 0-02-547370-0.

KISSINGER, Henry (1996), *Umění diplomacie*. Praha: Prostor. 916 str. ISBN 80-85190-59-1.

MANDELBAUM, Michael, TALBOTT, Strobe (1987), *Reagan and Gorbachev*. New York: Vintage Book. 190 str. ISBN 0-394-74721-6.

MATLOCK, Jack F.(2005), *Reagan and Gorbachev: How the Cold War Ended*. New York: Random House. 364 str. ISBN 08129-7489-1.

Oxfordský slovník světových dějin (2005). Praha: Academia. 679 str. ISBN 80-200-1054-8.

PALMER, John L. (1984), *The Reagan record: an assessment of America's changing domestic priorities*. Cambridge: Ballinger. 415 str. ISBN 0887300006.

PATERSON, Thomas G. (1988), *Meeting the Communist Threat: Truman to Reagan*. New York: Oxford University Press. 317 str. ISBN 0-19-504533-5.

PITCHMAN, Vladimír (2005), *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Praha: Naše vojsko. 390 str. ISBN 80-206-0784-6.

REAGAN, Ronald (1998), *Život jednoho Američana. Paměti prezidenta*. Praha: Prostor, Praha. 728 str. ISBN 80-85190-85-0.

SHULTZ, George Pratt (1993), *Turmoil and Triumph: My Years as Secretary of State*. New York : Macmillan Publishing Company. 1184 str. ISBN 0684193256.

SCHWEIZER, Peter (2007), *Reaganova válka. Velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem*. Praha: Ideál. 351 str. ISBN 978-80-86995-04-5.

SUCHÝ, Petr (2004), *Reagan a říše zla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 283 str. ISBN 80-7325-046-2.

TALBOTT, Strobe (1984), *Deadly Gambits: The Reagan Administration and the Stalemate in Nuclear Arms Control*. New York: Alfred A. Knopf. 380 str. ISBN 0-394-53 637-1.

WEINBERGER, Caspar W. (1990), *Fighting for Peace: Seven Critical Years in the Pentagon*. New York: Warners Books. 464 str. ISBN 0446514810.

WOODWARD, Bob (1974), *All the President's Men*. London: Pan Books. 349 str. ISBN 067121781.

Odborné studie

ANDĚL, Petr (2007), *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Praha: Fakulta sociálních věd UK. 32 str.

BROWN, Harold. Is SDI Technically Feasible?, *Foreign Affairs*, No. 3, 1986, str. 435-454.

DESTLER, Irving M. (1983), The Evolution of Reagan Foreign Policy. In: Greenstein, F. E. (ed.): *The Reagan Presidency*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, Baltimore. str. 117-158.

HOWARD, Michael. A European Perspective on the Reagan Years, America and the World, *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 3, 1987/88, str. 478-493.

HUNTINGTON, Samuel P. (1983), The Defense Policy of the Reagan Administration, 1981-1982. In: Greenstein, F. I.: *The Reagan Presidency*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. str. 82-116.

KENGOR, Paul. Comparing Presidents Reagan and Eisenhower, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 1998. str. 366-388.

KUCHYŇKOVÁ, Petra (2005), Smlouvy o redukci strategických jaderných zbraní (START I, START II, SORT). In: Kuchyňková, P.; Suchý, P. (eds.): *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. str. 49-82. ISBN 80-210-3881-0.

TURNER, Michael (1998), Defence Policy and Arms Control: the Reagan Rekord. In: Lees, J. D.; Turner, M. (eds.): *Reagan's First Four Years. A New Beginning?* Manchester: Manchester University Press. str. 153-180.

SUCHÝ, Petr (2005), Smlouva o likvidaci střel středního a kratšího doletu (INF). In: Kuchyňková, P.; Suchý, P. (eds.): *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. str. 85-106. ISBN 80-210-3881-0.

Internetové zdroje

BBC (on-line verze), *War and Protest – the US in Vietnam (1969-1970)*, 17.4.2002, dostupné na <http://www.bbc.co.uk/dna/h2g2/A715042> (staženo dne 30.11.2008).

Federal Budget Outlays for National Defense Functions, dostupné na http://www.allcountries.org/uscensus/566_federal_budget_outlays_for_national_defense.html (staženo dne 11.3.2008).

ROBERTS, Steven. WASHINGTON IN TRANSITION; Reagan's Final Rating Is Best Of Any President Since 40's. *The New York Times* (on-line verze). 18.1.1989. Dostupné na <http://www.nytimes.com/1989/01/18/us/washington-transition-reagan-s-final-rating-best-any-president-since-40-s.html?scp=1&sq=Roberts,%20V.%20S.:%20WASHINGTON%20IN%20TRANSITION;%20Reagan&st=cse> (staženo dne 1.3.2008).

VANČURA, Petr; PLACHT, Jan. Konec říše zla. *Občanský institut* (on-line verze). 1.12.1998. Dostupné na <http://www.obcinst.cz/cs/KONEC-RISE-ZLA-c609/> (staženo dne 16.11.2008).